TITU MAIORESCU

PATRU CONFERINȚE

RESUMATE DE

MIHAI C. BRANEANU

(HERMES)

CU UN APENDICE

DE D.

ANGEL DEMETRIESCU

BUCURESCI

14, PITOGRAFIA STEFAN MIHALESCU, STR. COVACI, 14

1883

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU

PATRU CONFERINȚE

RESUMATE DE

MIHAI C. BRANEANU
(HERMES)

CU UN APENDICE

DE D.

ANGEL DEMETRIESCU

BUCUREȘCI

14, TIPOGRAFIA STEFAN MIHALESCU, STR. COVACI, 14

1883

www.dacoromanica.ro

Închin această carte d-lui

STEFAN C. MICHAILESCU

(profesor și prim-redactor al ziarului România Liberă)

care dela 1875 pănă azĭ a fost părintele meŭ sufletesc.

M. C. Brăneanu.

www.dacoromanica.ro

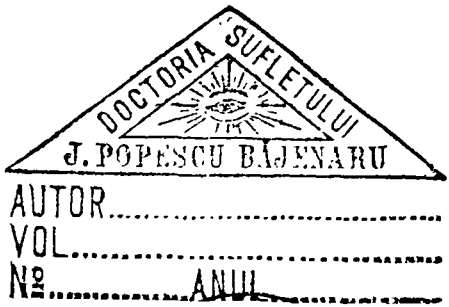

CATE-VA DESLUSIRI

Aceste patru conferinţe pe cari le daŭ aci in resumat, d. Titu Maiorescu le-a ţinut anul trecut (1882) in sala Ateneuluĭ din Bucureştĭ, — una (ipnotizmul) in folosul incendiaţilor, iar celelalte după dorinţa de mult manifestă a publiculuĭ iubitor de ştiinţă.

Fiindu-mĭ deschise coloanele a doŭ gazete, *Romănia Liberă* şi *Timpul*, am incercat, pe căt puterile mele mi-aŭ permis, a reproduce prelecţiunile distin-

www.dacoromanica.ro

suluĭ conferenţiar, al căruĭ laudabil scop era vulgarizarea rezultatelor din urmă ale ştiinţiĭ şi deslegarea căror-va cestiunĭ filosofice, tratate intr'un mod cu totul noŭ şi atrăgĕtor. Am publicat in numitele ziare cele de'ntĕiŭ treĭ conferinţe; doĕ lucrate de mine, a treea (temperamentele) de *Ignota*, o instruită doamnă din societatea Bucureşteană, al căreĭ nume ĕl retac, se inţelege, neavĕnd autorizarea de-a atinge modestia pseudonimuluĭ.

A patra conferinţă rĕmăsese, din diferite cauze, nepublicată. In volumul acesta m'am servit pentru reproducerea acesteĭ conferinţe, pe lăngă notiţele propriĭ, şi de un stenogram al d-luĭ M. A. Dumitrescu.

Pentru mine, aceste conferinţe aŭ fost un bold puternic spre rĕsfoirea maĭ mul-

www.dacoromanica.ro

tor cărți de știință, spre instruirea mea; căci ele resumă parte din marile adevěruri la cari aŭ ajuns geniul și sîrguința oamenilor cercetători. Am citat pe ici pe colo autorii de cari m'am servit pentru a face din niște notițe foarte incomplete și luate, ca vaĭ de lume, in imbulzeala unuĭ auditoriu foarte numeros, intr'un unghiŭ al săliĭ Ateneuluĭ; — și menționez aci, ca o datorie de recunoștință, prețiosul concurs ce mi-a dat apoĭ, cu multă bună-voință, la revederea lucrăriĭ mele, d. Stef. C. Michăilescu.

Firește, n'am avut și nu am pretențiunea — lucrul e aproape imposibil orcăruĭ condeĭ — de a reproduce arta cu care eminentul nostru magistru desvoltă teoriile cele maĭ abstracte; șirul limpede, viŭ, cutezător și logic, in care domnia-sa desfășură diversitatea atător

www.dacoromanica.ro

fapte, atător preţioase şi intinse cunoştinţe. Şi daca firul ştiinţific al acestor patru conferinţe va fi in unele părţi, peste voia mea, divergent de direcţiunea sigură a conferenţiaruluĭ, cer scuze domnuluĭ Maiorescu, — care mi-a permis să scot această broşură fără controlul domnieĭ sale.

Maĭ rog pe d. Maiorescu să-mĭ ierte indrăzneala — aceasta neautorizată — de a-ĭ pune aci fotografia şi schiţa biografică. Aceste lucruri mi-aŭ fost cerute de căţi-va prietenĭ şi foştĭ colegĭ aĭ meĭ, acum in streinătate, unii la Paris, alţiĭ la Viena, — şi d. Angel Demetriescu a bine-voit a mĕ pune in plăcuta poziţie de a implini aceste cereri.

M. C. Brănceanu.

www.dacoromanica.ro

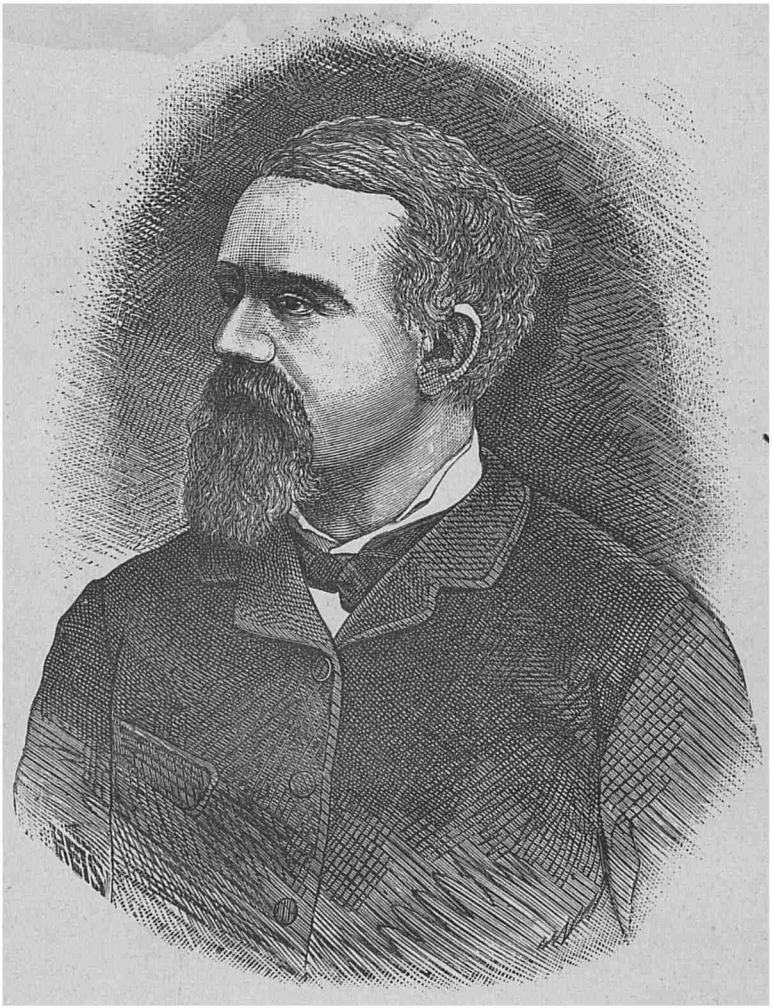

www.dacoromanica.ro

IPNOTIZMUL

Aşa numitul *magnetizm animal*, maĭ cu seamă de când cu experimentele luĭ Donato, inspirase şi la noĭ oare-care interes, aşa că se practica anu trecut pe-o scară foarte întinsă prin saloanele societăţiĭ înalte.

Spectatoriĭ eraŭ impărţiţĭ in această privinţă in doŭ tabere opuse: una cuprindea pe scepticĭ, pe aceia carĭ ziceaŭ că lucrul e numaĭ o inşelăciune, saŭ cel mult o iluziune abil produsă, şi decĭ nu merită nicĭ o atenţie, nicĭ o cercetare ştiinţifică; ceealaltă parte, cea maĭ mică, mergea din contră foarte departe şi admitea, cu americaniĭ, posibilitatea unei

www.dacoromanica.ro

legăturĭ intre lumea aceasta şi ceealaltă, un fel de evocaţiune a spiritelor prin ajutorul uneĭ fiinţe impresionabile, sau printr'un *medium* magnetic, după espresiunea ce s'a consacrat.

Numele de *magnetizm animal* datează de la Mesmer, un medic german, care trăia pe la sfărşitul secoluluĭ trecut, 1734 — 1815. El susţinea că atăt în animale căt şi in oamenĭ există un fluid magnetic ca in metale, şi Mermer căuta să-l intrebuinţeze ca mijloc de a vindeca boalele. Acest medic avu la inceput un succes strălucit cu încercările sale magnetice, şi-şĭ dobăndi repede un renume universal. Teoria luĭ, *) care a luat numele de *mesmerizm*, şi in care se admitea

*) Tot fondul ideilor lui Mesmer in privinţa fluiduluĭ magnetic se găseşte in scriptele luĭ Paracelsius, Van. Helmont şi Santanelli, scripte cu mult anteriore.

www.dacoromanica.ro

şi un fel de influenţă magnetică a planetelor asupra fiinţelor viĭ, a fost insă de mulţĭ combătută şi considerată ca şarlatanie, maĭ cu seamă la urmă, căndMesmer incepuse să magnetizeze cu duzina şi cănd pretindea că şi lemnele, ca şi orĭ-ce obiecte, sunt magnetizabile,— aşa că le trimitea bolnavilor din locurĭ depărtate ca amulete magnetizate pentru vindecare. Atuncĭ căzu in discredit, şi muri in mizerie. El a lăsat totuşĭ şcolarĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ din aceştia părăsiră teoria profesoruluĭ, admiţĕnd alte teorĭĭ, propriĭ ale lor.

O comisiune a Academieĭ franceze se pronunţase in contra teorieĭ luĭ Mesmer.

Maĭ tărziŭ, căndlegendele şi exageraţiunile se impuţinară, aceleaşĭ fenomene se prezintară sub alt aspect, şi ştiinţa s'a occupat de ele; căcĭ tot ce

www.dacoromanica.ro

se intêmplă in natură trebue să fie explicat, după legile accesibile tuturor: nimic nu este supranatural.

Ast-fel, Iames Braid *) in Englitera; apoĭ d-rul Charcot, la Paris; profesorul de fisiologie Heidenheim, la Breslau, şi alţiĭ, aŭ repetat experimentele cu scop de-a le cerceta ştiinţificeşte, şi aŭ constatat că diferitele fenomene ipnotice staŭ in legătură cu cestiunĭ psichologice şi fisiologice de cel maĭ mare interes.

Azĭ nu ne maĭ e dar permis a ne indoi de realitatea acestor fenomene, or-care ar fi numele ce am voi să le dăm.

Fenomenele ipnotice constatate de ştiinţă sunt: somnul artificial saŭ ipnotizmul; starea de catalepsie, saŭ in-

*) Neurypnology, or the rationale of nervous sleep considered in relation with animal magnetism. London, 1843.

www.dacoromanica.ro

ţepenirea; anestezia saŭ pierderea sensibilităţiĭ, in total saŭ numaĭ in parte; imitarea mişcărilor, şi transmiterea gândiriĭ, saŭ sugestiunea ideilor; mişcările automate, saŭ acte de somnambulizm.

Somnul ipnotic se poate produce in maĭ multe moduriĭ. Donato bunioară ĕl producea prin *pase*, prin fixarea ochilor şi prin apăsarea cu degetele asupra pleopelor; Slade, prin ajutorul unor obiecte strălucitoare, pe cariĭ punĕndu-le inaintea ochilor, la distanţă de obiceĭ de 20 centimetre, producea o incrucişare a privirilor, un fel de fascinaţiune obositoare care adoarme pe privitor. Acest somn artificial prezintă diferite particularităţĭ, după natura indivizilor şi după imprejurările in cariĭ se află. *)

*) Pentru a adormi şi a produce in somn alucinaţiunĭ, vechiĭ vrăjitoriĭ aĭ Chaldeenilor, aĭ Per-

www.dacoromanica.ro

Catalepsia, saŭ inţepenirea, se poate produce deasemenea prin incrucişarea privirilor, prin gesturi şi prin aţintirea ochilor. Dacă persoana de magnetizat e nervoasă şi debilă, ea cade repede intr'o stare de nesimţire şi inţepenire analoagă cu aceea care rezultă din anestezice, saŭ din stărĭ patologice, pe carĭ medicina le-a

şilor, aĭ Grecilor, aı Romanilor şi chiar aı popoarelor sĕlbatice, intrebuinţau fel de fel de plante narcotice, bunioară *ruta graveolens*, πήγανον, şi tot ce putea izbi imaginaţia, a zăpaci simţurile şi a nutri superstiţiile cele mai sumbre şi maĭ crude (reptile, animale imunde, vraji, formule bizare). Eata, de pilda, o formula de evocaţie pentru Hecata, personificaţia lunĭĭ: *Vino, infernala pămînteasca şi cereascŭ Bombo, zina marilor drumuri, a rĕspantiilor, tu care porţı lumina, care mergı noaptea, duşmana zilĭĭ, prietina şi tovaraşa nopţĭĭ, tu care te bucurı de latratul cainilor şi de sângele versat, care rătacestĭ in mijlocul umbrelor printre morminte, tu care cerı sănge şi care aduci teroarea printre muritori, Gorgo, Mormo, lună cu mii de forme, ia parte cu un ochiu propice la sacrificiile noastre (Philosophumena).*

Perşiı şi Babilonenĭĭ, dupĕ cum spune Pliniu,

www.dacoromanica.ro

observat şi le-a inscris in rubrica afecţiunilor nervoase. Corpul are atuncĭ aspectul unuĭ cadavru, membrele luĭ păstrează posiţiile pe carĭ i le daĭ; uneorĭ simţirea e insă păstrată şi subiectul ştie ce se intămplă cu el.

Nu tot aşa e cu anestezia. Aci sensibilitatea se poate ridica cu desăvĕrşire; corpul devine maĭ rece, căcĭ respiraţia

credeau că te poţi face nevĕzut arzĕnd unele din aceste ierburi; ca poţĭ lua diferite forme bizare prin ajutorul altora,—părerĭ a caror punct de plecare era in alucinaţiile produse prin narcoticul lor.—Tot aşa cu Agrippa (*in De occultata philosophia*), care afirma ca fumigaţiile cu sĕmĕnţă de in şi de polygonum amestecate cu rădăcinĭ de viorele şi de laur iţi desvelesc viitorul; că dacă arzĭ deodata coriandru, laur, sau jasmint şi cucută, poţĭ aduna dracii.—In rändul acesta putem pune şi haşişul (un extract din floarea de cănepă) Orientalilor din zilele noastre.

După multe incercărĭ făcute in spitale cu femeĭ isterice s'a constatat că eterul produce maĭ mult visurĭ plăcute, cloroformul maĭ mult visurĭ neplăcute, şi nitritul de amyl in tot-d'a-una visurĭ neplăcute.

www.dacoromanica.ro

şi circulaţia sunt micşorate, aşa că o persoană in stare de anestezie totală e mai un cadavru: poţi să-i tai un picior saŭ o mănă, şi, cu toata durerea ce i se pricinueşte, subiectul anestezat nu simte absolut nimic. Bucureşteniĭ îşĭ aduc aminte cum, in 1881, Donato străpungea cu un ac enorm braţul d-reĭ Lucille, fără ca plăpăndul sĕŭ *mediu* să dea cel maĭ mic semn de durere, şi făcea acelaş experiment cu alte persoane streine. *)

Acest fenomen insă, ca şi cele ce premerg, se poate simula, după cum se póte simula o stare óre-care nervoasă şi chiar nebunia. Aşa, acum doĭ anĭ, nişte profesorĭ din Paris se reunirĕ spre a face contra-experienţe; luară o acrobată de

*) Vezĭ *Romania Liberă* din luna Aprile, cu dările de seamă asupra experimentelor luĭ Donato.

www.dacoromanica.ro

la ipodrom şi executară cu ea maĭ toate experimentele pe carĭ le făcea Donato, cu *mediul* sĕŭ. O puneaŭ intre doĕ rĕzĕmătoare, sprijinită numaĭ de cap şi de extremităţile picioarelor, şi aşezăndu-ĭ greutăţĭ peste mijlocul corpuluĭ ziceaŭ că e cataleptizată; i străpungeaŭ braţul, zicĕnd că e in stare de anestezie etc. In casul d'ăntăĭ, cauza fenomenuluĭ era forţa eĭ de acrobată, in al doilea, imprejurarea că sunt părţĭ ale braţuluĭ carĭ, păzindu-se nerviĭ, se pot străpunge chiar in stare normală, fără a produce durerĭ.

Profesorul care execută experimentele explică in urmă modul in care le obţinuse, şi Donato, care era de faţă, suferi din partea publiculuĭ o scenă ofenzătoare. Cu toate acestea, rezultatele obţinute de Donato, pe cale ipnotică, nu le poate nimenĭ tăgădui.

www.dacoromanica.ro

Cele mai interesante din fenomenele ipnotice sunt insă, fără indoială, imitarea mişcărilor şi sugestiunea ideilor saŭ trasmisiunea gândirii. *)

In stare ipnotică, spiritul şi corpul sunt adesea susceptibili de impresiunile

*) Un exemplu recent de sugestiune şi incă *sugestiune reciprocă*: In luna Februare 1883 ni se povestea intr'un salon, de o persoană ale carei afirmari nu pot fi puse la indoiala, ca doi oameni —sunt ţinut a nu cita nume—din inalta societate austriaca, barbat şi soţie (acum aflatori in Bucureşti), se ipnotizeaza reciproc şi in aceasta stare işi transmit gandul unu altuia. Aşa bunioara barbatul e intr'un salon, cu mai multe persoane in juru-i; soţia in alt salon, inconjurată de dame;—băbatului i se spune sa ia in mână de pilda un obiect oare-care de pe masă, apoi să-l lase ear la loc, sa-şi ipnotizeze soţia şi de la distanţa să-i transmită gându luĭ, adică recomandaţia de a repeta ceeace facuse el. După ce femeea e ipnotizata, ea se apropie de masă şi ia in mână obiectu pe care-l luase bărbatu-sĕŭ. Acelaş lucru se face şi invers, adică femeea sugerează bărbatuluĭ ideea.

E de observat că in cazul acesta ipnotizarea nu e deplina: ţi se pare că ipnotizatul sau ipnotizata nu sunt adormiţi de cât pe jumĕtate.

www.dacoromanica.ro

exterioare. In unele casurĭ, ipnotizatul execută ordinile ce i se dă. Donato ipnotizănd pe uniĭ din asistenţiĭ sĕĭ, eĭ făcea să-ĭ imiteze or-ce gest, să vină după el, să joace, etc. Aceste experimente le-a esecutat şi la teatrul nostru naţional, in seanţele ce-a dat. Magnetizoriĭ zic că, in aceste fenomene, „ipnotizatul e in puterea saŭ sub voinţa celuĭ ce l'a ipnotizat.“

Intrănd in domenul fantastic, puterea se pretinde a merge atăt de departe, incăt se pot sugera ideĭ pentru lucrurĭ trecute şi chiar viitoare. Eată un exemplu de o asemenea sugerare:

Un renumit publicist, Axakoff, voi să se incredinţeze dacă *mediul* luĭ Donato poate să'ĭ reproducă găndirea. Pe drum către Paris, Axakoff îşĭ scrise pe carta de vizită căte-va ordine. Ajuns la

www.dacoromanica.ro

Paris, se duse la Donato; acesta puse pe *mediu* in stare ipnotică, i legâ ochiĭ, i astupâ urechile cu bumbac, şi o intórse cu spatele către el. Axakoff arată experimentatoruluĭ cărţile de visită pe carı scrisese. Donato, fără a vorbi, fără a se mişca, işi aţinteşte ochiĭ asupra d-reĭ Lucille; *mediul* a ridicat indată braţul drept: era esecutarea primuluĭ ordin scris pe bilet; apoĭ a dus braţul stăng la ureche: era al doilea ordin, şi aşa maĭ incolo, pănă ce a esecutat toate ordinile scrise. Acestea le spune insuşĭ Axakoff,*) a căruĭ bună-credinţă nu poate fi, credem, pusă la indoială.

Dacă ne mirăm de transmisiunea gândiriĭ, ce trebue să facem când ni se afirmă că sunt oamenĭ capabilĭ de a spune

*) Axakoff este capul partideı panslaviste din Rusia.

www.dacoromanica.ro

ce se petrece la distanţe enorme, fiind in stare normală?

Kant narează, că la 1754, in ultima Sămbătă a luneï Septembre, 4 ore d. am., celebrul vizionar şvedian Schwedenborg, se afla la o vilă a reginiï Suedieï, situată la 50 de miluri distanţă de la Stockholm. Eraŭ de faţă şi treï miniştriï acreditaţi, streinï. Deodată Schwedenborg cade pradă unor agitaţiunï febrile; el spune că arde groaznic la Stokholm şi spune şi in ce loc arde; apoï pleacă, se intoarce, iar pleacă, şi revine seara la 8 ore, anunţănd că focul s'a stins, oprindu-se la o casă de la care maï eraŭ treï până la aceea a moşilor luï. — Marţï s'a constatat că lucrul se petrecuse intocmaï, cum ĕl narase vizionarul!

Un exemplu de acestă natură putem

www.dacoromanica.ro

cita chiar din jurul nostru, din Bucureşti:

Pe timpul campanieĭ din Bulgaria, sora maioruluĭ *** sare intr'o noapte din pat şi incepe a spune, ingrozită şi abia respirănd de spaimă, că frate-sĕŭ a murit de arma duşmanuluĭ, şi descrie chiar şcena morţiĭ. A treia zi seara, martoriĭ acesteĭ istorisiriĭ stranie primesc trista ştire că maiorul a căzut pe cămpul luptiĭ in ziua ce urmă teribilul vis. Imprejurările in carĭ murise eraŭ analoage cu cele descrise de visătoarea inspăimĕntată.

Şi căte cazurĭ de visurĭ *realizate* nu se povestesc, şi nu se constată chiar!

Esplicaţie.

De magnetizm nu poate fi vorbă la oamenĭ saŭ la animale: nu există acel

www.dacoromanica.ro

fluid particular, psichic saŭ magnetic, pe care mulţĭ şi-aŭ bazat explicările, necunoscĕnd cauza simplă şi naturală care lucrează in fondul prodigiuluĭ aparent. Spiritul ştiinţific e in contra acestei explicărĭ, intreţinută de necunoştinţa legilor fisiologice.

S'a pretins că magnetizatorul trebue să aibă o voinţă tare, ca să poată comunica gândirile luĭ *mediuluĭ* pe care'l magnetizează; că subiectul de magnetizat trebue să aibă incredere in puterea magnetizatoruluĭ. Nu e vorba de incredere şi neincredere, in producerea fenomenuluĭ, nicĭ de persoană specială care să-l provoace: e un mers cu totul natural, e cauză şi efect.

Inainte de a ne mira de ipnotizm saŭ de somnul artificial, ar trebui să ne mirăm de somnul natural; căcĭ nu e ni-

www.dacoromanica.ro

mic mai minunat decât diversele manifestări naturale de cari suntem isbiţi necontenit, dar cu cari obişnuindu-ne nu ne mai impresionează. Minunea am putea-o citi pe fie-care pagină a vieţii noastre zilnice.

Ar fi fost neapĕrat de dorit ca fisiologii să se fi ocupat mai mult cu această stare de intrerupere psichică numită somn.

Iată totuşi o explicaţiune ştiinţifică, indestulătoare pentru dorinţa noastră de a cunoaşte cauza materială a fenomenelor.

Pentru a se ivi somnul, se cere, in starea fisiologică a fiinţei vii, o schimbare de natură chimică, care se produce, prin faptul activităţii cerebrale, in pătura cenuşie a creerilor mari. Vieaţa in toată intregimea ei nu e decât o trans-

www.dacoromanica.ro

formare chimică neintreruptă. Intre oxigenul din aer, tîrît de sângele roşu prin respiraţiune, şi intre elementele de combustiune ale organelor (carbon, idrogen, azot, sulf şi fosfor) se intămplă un proces de ardere neincetată, care produce căldura animală, şi care in creerĭ devine *conştiinţă*, *cugetare* şi *voinţă*. Materiile produse prin acea ardere fisiologică, cenuşa aceea de combustiune, se grămădeşte încetul cu încetul, şi sub diverse forme chimice, in timpul vieţiĭ active şi conscientе, in tot organizmul, decĭ şi in stratul celulelor cenuşiĭ; acestea îşí pierd, treptat cu acumularea materiilor arse, activitatea lor psichică, saŭ putinţa de a vibra cu inlesnire; curenţiĭ centripeţĭ slăbesc; impresiunile din afară devin maĭ intunecate; comunicaţia cu celule centrale, optice, acustice etc. dela baza cree-

www.dacoromanica.ro

ruluĭ, se inchide, şi lumina conştiinţiĭ e prin urmare stinsă, ceeace dă ca resultat *somnul*.

In timpul somnuluĭ, fluxul de sănge arterial care vine la creer e, dupĕ ceĭ maĭ mulţĭ medicĭ şi fisiologĭ, cu mult maĭ mic decăt in starea de activitate psichică; *) temperatura creeruluĭ scade puţin; celulele cenuşiĭ nu maĭ sunt indestul stimulate de acel curent arterial, şi cerebrul devine anemic. Uniĭ insă pretind că in timpul somnuluĭ se produce nu o anemie ci o iperemie cerebrală; **) aşa că pĕnĕ acum starea circulaţieĭ ce-

*) Durham, Ehrmann, Hamond, Mosso, Salathé, Franck, etc.—Mosso susţine că in timpul somnuluĭ sängele se ingrămădeşte in vasele periferice, şi decongestionează organele centrale.

**) Ceĭ ce susţin că in timpul somnuluĭ e o congestiune cerebrală se bazează mai mult pe congestiunea conjuctiviĭ şi stringerea pupiliĭ, fenomen ce ar indica o paralizie a simpaticuluĭ (Langlet).

www.dacoromanica.ro

rebrale, in faza fisiologică ce ne preocupă, n'a ieşit incă din domenul controversiĭ.

Cenuşa organică, care intunecă conştiinţa, este culeasă, e luată de vase incetul cu incetul in timpul rapaosuluĭ, cum se străng in genere materiile arse din tot organizmul, şi e gonită apoĭ prin acţiunea rinichilor; *cenuşa cerebrală* anume este eliminată sub formă de *fosfaţi*. Căud această eliminare s'a făcut şi căud fluxul arterial îşĭ ia din noŭ forţa luĭ normală, temperatura creerilor se ridică, combustiunea fisiologică devine maĭ activă, *ideaţiunea* şi *conştiinţa* se restabilesc, şi atuncĭ somnul fuge. Drumul impresiunilor, aduse de nervĭ la stratele de jos ale creeruluĭ şi de aci la pătura cenuşie, este acum deschis. Toate acele impresiunĭ se transformă in ideĭ, in sen-

www.dacoromanica.ro

timente şi acte conştiinţioase, ceea ce insemnează că *eul* este deştept.

Din cele expuse rezultă dar, că de căte orĭ vom putea să provocăm starea de anemie trecĕtoare a creeruluĭ, de câte orĭ vom fi in stare, prin oare-carĭ mijloace apropiate, să micşorăm saŭ să paralizăm momentan activitatea celulelor cenuşiĭ, de atătea orĭ vom produce in mod artificial starea numită *somn*.

Somnul poate fi produs in mod artificial bunioară prin cloroformizare: aburiĭ cloroformuluĭ, ca or-ce alt gaz nerespirabil, ca idrogenul, ca acidul carbonic, se leagă de celulele săngeluĭ, se grămădesc in curentul circulator, şi impiedică oxidarea: prin urmare micşorează fluxul arterial către creerĭ, deprimă activitatea cerebrală, şi aduce somnul.

www.dacoromanica.ro

In starea aceasta, ca şi in somnul natural, impresiunile carĭ vin prin nervĭi centripeţĭ nu produc fenomene conştiinţioase. Dar nu numaĭ cloroformul poate să adoarmă. Un discurs monoton, o privire maĭ mult timp aţintită asupra aceluiaş lucru, saŭ, in genere, or-ce impresiunĭ repetate in acelaş fel, micşorează deasemenea fluxul sângeluĭ către creer, face să amorţiască celulele perceptive de la baza creeruluĭ, precum si celulele cenuşiĭ, ce se ţin legate de acestea, şi să aducă prin urmare somnul. Cântecul monoton al doicilor, cu „Nani-Nani,“ la leagănul copiilor şi mişcarea cadenţată a leagănuluĭ in acelaş fel, sunt mijloace de a provoca somnul in mod artificial.

Acest fenomen de provocare a somnuluĭ se observă maĭ cu seamă la persoanele anemice, la acelea aĭ căror creerĭ

www.dacoromanica.ro

sunt de o mică activitate; la fiinţele prea impresionabile saŭ isterice, bunioară la limfaticĭ, la femeile palide şi nervoase.

In intervalul acela de somn provocat se produce dar un fel de paralizie trecĕtoare; o paralizie optică, acustică, tactilă şi in genere senzorială.

Aşa dar, fenomenele ipnotizmuluĭ, saŭ ale somnuluĭ artificial, ţin de starea de anemie, iperemie, saŭ de amorţirea momentană a creeruluĭ mare, stărĭ provocate printr'o privire fixă, *) prin vederea unuĭ obiect animat de o rotaţie uniformă, prin o concentrare escesivă a atenţieĭ prin or-ce mijloc, in fine, care deprimă curentul circulator al creeruluĭ, care amorţeşte celulele cerebrale saŭ

*) Or-cine poate incerca ipnotizarea unuĭ cocoş, trăgĕndu-i cu cretă o dungă de-alungul cioculuĭ.

www.dacoromanica.ro

paralizează stratul vieţii impresionabile.

Poporul dă somnambulilor epitetul de *lunatici* sau sperietorul nume de *strigoi* *). Mi-aduc aminte că in Olăneşti, judeţul Rîmnicu-Vălcii, era un clopotar care, intre altele, se urca noaptea in turnu bisericii şi bătea toaca, fără ca dimi-

*) Strigoi mai zic ţăranii şi istericilor cu *atacuri de somn*. Se ivesc foarte rar aceste fenomene; la Salpetriera d'abia s'au observat trei cazuri pănă în 1878. Intr'o notiţă a dd-lor Bourneville şi Regnard din *Cronografie photographique de la Salpetrière* (serviciul doctorului Charcot) se zice că Derk Klaasz, ţăran din Wolkwigk, ar fi adormit la 29 Iunie 1706 şi nu s'ar fi deşteptat decat la 11 Ianuare 1707, ca sa adoarmă earăşi numaidecăt pănă la 15 Marte 1707. Acest fapt paru atăt de ciudat incăt fu reprodus in gravuri. S'au gasit notiţe asupra acestui caz in catalogul colecţiei doctorului van Kaothoven, din Leyda. Negreşit că ţăranii noştrii habar n'au de *atacurile de somn* şi, urmănd cu mare religiositate obiceiurile creştineşti, a treea zi „după ce-şi da omu sufletu," ăl şi trimete la locaşu veciniciei. In morment, peste o zi-doă saŭ mai tărziŭ, atacul trece, omul se abate, cu silinţe enorme de a se intoarce intre ai săi, işi sfaşie hainele, işi

www.dacoromanica.ro

neaţa să ştie ceva despre escursiunile lui noptatice. Oamenii din sat i ziceaŭ strigoĭ, şi de-l intălniaŭ cum-va pe uliţă fugiaŭ de el ca de „ucigă-l toaca“.

Dacă fenomenele ipnotice sunt impinse departe, pe lăngă somn se produce şi catalepsie, saŭ o amorţire momentană şi a celulelor motrice, care

muşcă carnea de pe măinĭ, dar toate in zadar. S'au intamplat insă cazurĭ ca in vre-o noapte sa-i auză cineva zbuciumările; satul atuncĭ e vestit numaı decat; satenı armaţĭ cu istrumente inconjura peste cate-va minute groapa şi pĕn-ai zice doĕ capacul cosciugului e ridicat. Mai in acelaş timp, şi cu o hotarîre eroica, cel maı puternic dintre desgropatorı infige o furcă de fier in pieptul inca palpitănd al ingropatului-strigoı. Alte furcı concura apoı pentru a intoarce pe cel omorît cu faţa in jos in sicriu, ca privirile şî rèutăţile să nu i se maı îndrepteze spre ceĭ de pe pămĕnt (aşa zic ţĕranii). Toţĭ pleacă pe urmă acasă, foarte liniştiţı şi mulţumiţı ca au scapat satul de un monstru, care pentru eĭ şi in morminţ e redutabil, pĕnĕ ce nu i se infige in inimă o furcă de fier.—Am fost martor ocular la o astfel de scenă, dar n'aveam atuncĭ decat 11 saŭ 12 anĭ.

www.dacoromanica.ro

prezidă la flexibilitatea membrelor şi la comanda mişcărilor; se poate produce maĭ departe o anestezie totală, insoţită saŭ neinsoţită de catalepsie, după partea creeruluĭ asupra căruia am lucrat, după amorţirea totală, saŭ parţială, după gradul aceleĭ amorţirĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin profund, a aparatuluĭ cerebral. In starea indoită de catalepsie şi anestezie, vieaţa cerebrală este dar suprimata; singur sistemul vegetativ işĭ urmează cursul şi intreţine văpaia vieţiĭ.

Se intămplă in unele cazurĭ la somnambulĭ, pe căud conştiinţa e absolut intunecată şi raporturile cu lumea exterioară cu totul intrerupte, că eĭ totuşĭ sunt in stare a executa mişcărĭ de o precisiune admirabilă saŭ a continua mişcărĭ deja incepute.

Un zidar-architect era de multe orĭ su-

www.dacoromanica.ro

biectul unor atacurĭ de somnambulizm. Căte odată aceste atacurĭ ĕl apucaŭ in mijlocul lucrărieĭ, de multe orĭ aflăndu-se pe scheli foarte inalte. El ĕşĭ pierdea atuncĭ cu desăvĕrşire simţurile ; dar aceasta nu'l impiedeca de a-şĭ continua lucrarea şi de a se feri de or-ce pericul. — Un muzicant somnambul se scula noaptea şi cănta la clavir fără ca a doua zi să ştie ceea-ce făcuse. Tot aşa, o damă se scula noaptea şi căuta să se arunce pe fereastră, şi a doa zi nu-şĭ aducea aminte nimic. Intr'o noapte puse gologanĭ intr'un pahar cu apă, apoĭ se aşezâ la masă şi scrise familieĭ sale : „Vreaŭ să mor, sănătatea nu'mĭ va maĭ reveni, capul 'mĭ este perdut. Adio. Când veţĭ primi această scrisoare, nu voiŭ maĭ avea mult de trăit ; măne la această oră voiŭ lua fatala otravă ce

www.dacoromanica.ro

prepar acuma. Incă o dată, adio!“ Apoĭ îşĭ ascunse paharul intr'un dulap. In acest moment este cuprinsă de un atac de nervĭ şi se deşteaptă. A doua zi nu'şĭ maĭ aduce aminte de ce a făcut noaptea; ceva maĭ mult: negăsindu'şĭ paharul unde avea obiceĭ să şi'l ţină, pretinde că i s'a furat; i se dă un altul. Noaptea următoare, criza reincepe; bolnava se scoală adormită, se duce drept la dulap, ĕl deschide şi'şĭ ia paharul cu otravă. N'am nevoe să maĭ spun că fusese inlocuit cu un pahar cu apă curată. Fata din casă vesteşte toată casa, toţĭ sunt lăngă ea. Doamna X... nu observă nimic, nicĭ chiar că are in jurul eĭ atăta lume. Se aruncă in genunchĭ inaintea crucifixuluĭ şi apropie paharul de buze. In acest moment, coprinsă de o hotărire repede, ea ĕl lea-

www.dacoromanica.ro

pădă, se scoală şi scrie familieĭ: „In momentul cănderam să iaŭ această bĕutură omorîtoare, un ănger mi-a apărut şi a făcut ca in sacrificiul luĭ Isaac. El mĭ-a oprit braţul zicĕndu'mĭ: „Găndeşte-te la ce vreĭ să facĭ, aĭ bărbat şi copiĭ". Atuncĭ, auzind aceste cuvinte, inima mea a tresărit şi simţiĭ renăscênd in mine amorul conjugal şi amicia de mamă; dar inima mea e tot bolnavă şi capul meŭ tot slab. Iertaţi-mĭ şi această greşală, aşa de mare în ochiĭ voştriĭ şi aĭ meĭ". Ea scria dormind.*) — Un tĕnĕr funar (negustor de funii) de doĕ-zecĭ şi doĭ de anĭ, suferia deja de treĭ anĭ de atacurĭ de somnambulizm, carĭ ĕl luaŭ la or-ce cias al ziliĭ, chiar

*) Acest caz este citat in una din convorbirile ştiinţifice ale ziaruluĭ *Naţiunea* din Marte 1883, subsemnate de amicul meŭ Surani.

www.dacoromanica.ro

in toiul lucrării, şezĕnd pe scaun, mergĕnd saŭ stănd in picioare; somnul seŭ era repede şi adănc; el îşĭ pierdea atuncĭ simţurile, ceea-ce nu-l impiedica insă de a-şĭ continua lucrul. Cănd criza era la culme, incrunta sprănceana, ochiĭ i se plecau, pleopele i se inchideaŭ şi toate simţurile i eraŭ tămpite. Puteaĭ atuncĭ să-l impingĭ, să-l pişţĭ, să-l inţĕpĭ, fără teamă; nu simţia deloc, n'auzia nimic, măcar s'ăl fi strigat pe nume saŭ să fi descărcat un pistol la urechile luĭ. Respiraţia nu i se auzia nicĭdecum; nu vedea, şi nu-ĭ puteaĭ deschide pleopele. Daca cădea in această stare pe cănd îşĭ intindea funia, continua lucrarea ca şi cănd ar fi fost deştept; daca mergea, îşĭ urma drumul, căte odată maĭ iute ca maĭ-nainte, dar totd'auna fără a devia. Mergea ast-fel de

www.dacoromanica.ro

maĭ multe orĭ, dormind, de la Naumburg la Weimar. Intr'o zi, trecĕnd printr'o stradă unde eraŭ lemne tăiate, sări peste ele, dovadă că observa obiectele. Se păzia deasemenea şi de trăsurĭ şi de trecĕtorĭ. Odată fu apucat de acces fiind călare, la vre-o doĕ leghe departe de Weimar. Merse totuşĭ inainte, străbătu o mică pădure prin care curgea un părîu şi-şĭ adăpâ calul. Ajungĕnd la Weimar, se duse in tĕrg, trecĕnd printre trăsurĭ şi printre oamenĭ ca şi cănd ar fi fost deştept; apoĭ descălicâ şi-şĭ legâ calul de un belciug de la o prăvălioară, intrâ la un confrate cu care avea afacerĭ, i spuse căte-va vorbe şi adause că se duce la cancelarie; se deşteptâ insă numaĭdecăt şi, cuprins de mirare şi de frică, se incurcâ in scuze.“ *)

*) Unĭĭ oamenĭ de ştiinţă aŭ botezat această fază a somnuluĭ cu numele de *starea secundă*.

www.dacoromanica.ro

Se vĕd persoane adormite carĭ rĕspund la intrebările noastre, spunĕnd chiar lucrurĭ pe carĭ nu le-ar spune fiind deşteptĭ, şi, dupăce a trecut somnul, se arată miraţĭ de cele ce li se relatează despre eĭ. *)

Aceste fenomene se explică prin ceeace medicina numeşte *acţiunĭ reflexe*, adică acte la carĭ, in locul creeruluĭ, prezidă măduva spinăriĭ cu o exactitate fenomenală, datorită deprinderiĭ. Un act de voinţă repetat adeseorĭ, prin trimiterĭ de curente nervoase, rĕmăne aşa de imprimat in jocul celulelor, incăt se poate reproduce mechanicește fără concursul găndiriĭ şi al conştiinţiĭ. La cla-

*) S'a vorbit şi de un somnambul englez, Haddock, care, in timpul luĭ Iacob I, proorocia dormind, şi care in somn vorbia destul de curent grecește şi ovreește, limbĭ pe carĭ le cunoştea foarte puţin. (Lucy Aikin, *Memoirs of the court of Iames I*, t. I, pag. 29.)

www.dacoromanica.ro

vir, de pildă, deprinderea mănii in atingerea tastelor, după mult exerciţiŭ, nu devine oare o adevĕrată lucrare mechanică? Unuĭ culegĕtor tipograf, bine deprins, nu-ĭ umblă măna prin diferitele cutioare cu litere curat mechaniceşte? Nu s'a observat oare, că un soldat, pe cămpul de bătae, merge inainte şi dă lovituri cu sabia căte-va secunde, chiar după ce a pierdut capul? La Wörth se citează cazul unuĭ cuirasier, care a rĕmas pe cal in poziţie normală vre-o doĕ minute după ce o ghiulea 'ĭ ridicase capul.*) — E de notat in privinţa aceasta,

*) Un prieten al meŭ, medicul C. Ghica-Simionescu, îmĭ povesteşte următorul caz: Dupa campania din 1877, pecând el era intern la spitalul Brancovenesc, unuĭ soldat rănit i se tăiâ o măna. La inceput, ostaşul nu prea voia să i se facă această operaţie; maĭ tărziu insă cedâ. Eĭ (medicii) ĕl cloroformizară. Pe la mijlocul primeĭ periode de cloroformizare, soldatul incepu a zice şi a repeta con-

www.dacoromanica.ro

că actele carĭ se efectuează cu concursul măduviĭ spinăriĭ ajung la o adevĕrată perfecţiune mechanică. Cine se gândeşte, spre ex., când scrie repede, la forma şi la ordinea literelor ?..

Mişcările automate, naturale saŭ provocate, se explică dar prin abolirea acţiuniĭ cerebrale şi prin inlocuirea acesteĭ acţiunĭ cu acţiunea spinala, dresată la acele mişcărĭ printr'o serie lungă de exerciţiĭ. — Daca toate acţiunile vieţiĭ, chiar in starea normală, ar necista prezenţa conştiinţiĭ şi a creeruluĭ, cred că creerul n'ar fi suficient pentru indeplinirea

tinuu cu un ton sacadat şi prelung: „nu tăiaţĭ! nu tăiaţĭ!“ In a doa periodă a cloroformizăriĭ aceste vorbe se transformară deodată in sunetele: „tram, trararam, trararam, tram, tram, tram,—tram—trarам—tram—tram—tram—tram—tram.....“ pe carĭ le insoţia cu mişcărĭ corespondente din picioare pĕnĕ ce intră in a treea periodă. Aci totul incetă, şi medicĭĭ îşĭ făcură datoria.

www.dacoromanica.ro

complicatelor acte ale vieţiĭ omeneştĭ.

Fenomenele carĭ ni se par atăt de extraordinare la rampa magnetizatorilor, ipnotismul, catalepsia, anestezia, somnambulizmul şi toate căte se ţin de acestea, sunt fenomene pe carĭ le intălnim şi in vieaţa obicĭnuită, in cursul natural al vieţiĭ, insă maĭ puţin accentuate saŭ de o intensitate maĭ mică, şi fără să fie datorite aşa numiteĭ „voinţe“ a celuĭ ce magnetizează. Aşa, cine nu ştie, că o uşoară anestezie e deja in somnul normal; la unĭĭ anestezia normală e foarte pronunţată: trebue să-ĭ scutarĭ cu multă putere ca să-ĭ poţĭ deştepta.

Sugestiunea ideilor din somnul ipnotic are analogie cu visul.

Din experimentele luĭ Maury rezultă,

www.dacoromanica.ro

că visul este un raport metaforic intre impresiune şi imagina ce ea deşteaptă. Omul care visează e pus sub imperiul unor impresiuni subiective, chiemate in imaginaţiune printr'o stare particulară a organizmului, saŭ prin unele influenţe externe, carĭ se traduc alt-fel decăt sunt ele in natură, in oglinda conştiinţiĭ intunecate. Dormitorul vede in mod iluzionar, dar iluziunile luĭ sunt reprezentarea exactă a vibraţiunilor ce aŭ rĕmas incă active, in mod inconşciu saŭ automatic, numaĭ in unele părţi ale creeruluĭ cenuşiu, şi carĭ vibraţiunĭ se coboară de acolo in stratele optice, producĕnd ast-fel imaginĭ curat subiective. Pentru impresiunile exterioare, carĭ se traduc schimbate in imaginaţinea celuĭ ce dórme, avem exemplul dat de Maury: Dacă se pune unuĭ om care doarme o

www.dacoromanica.ro

pănză muaită in in apă aproape de tălpĭ, el va visa că se scaldă, saŭ că umblă prin locurĭ umede. Unĭĭ oamenĭ de ştiinţă aŭ experimentat acest lucru cu eĭ inşi-şĭ şi s'aŭ convins de trasformarea acesteĭ impresiunĭ.

Aşa dar se adevereşte şi aci aforizma filosofieĭ naturale, că fenomenele cele maĭ surprinzĕtoare aŭ cauze simple şi de domenul curat fizic (Tutile).

A explica insă in ce mod somnambulul, vizionarul, saŭ ipnotizatul află despre lucrurĭ depărtate saŭ de mult trecute—e ceva maĭ greŭ.—Să observăm un fapt, şi trebue să notăm că fenomenul e contestat de majoritatea lumiĭ savante—să observăm, că este ceva in aşa numita apariţiune a spriritelor. Nu există popor pe lume, care să nu aibă

www.dacoromanica.ro

credinţă in *stafiĭ*, şi e curios că toate stafiile, absolut toate, păzesc un fel de lege in aparițiunea lor: nu există stafie verde, nicĭ roşie, nicĭ galbenă,—toate sunt albe, negre s'aŭ cenuşiĭ, şi maĭ toate se arată in timpul nopţiĭ saŭ la intunerec. Această credinţă, fie superstiţie, fie or-ce-am voi, reclamă, prin generalitatea eĭ in spiritul omenesc, atenţiunea şi explicarea ştiinţiĭ.

Pentru intuiţiunea lucrurilor trecute, pentru aşa numita aparițiune a spiritelor, ne putem da seama pe cale curat fizică.

E cunoscut astă-zĭ in ce mod *fonograful* intregistrează vorbele, cântecele, saŭ or-ce sunete, cu putinţa de-a le reproduce intocmaĭ, orĭ când am voi—la moment, după o oră, după un an, saŭ după zecimĭ de anĭ. Aşa bunioară, un

www.dacoromanica.ro

fonograf ar fi putut inregistra admirabila conferinţă a d-luĭ Maiorescu, şi plăcile luĭ de inregistrare ar putea-o reproduce de pildă peste o jumĕtate secol. Această reproducere n'ar maĭ fi atuncĭ decăt ecoul saŭ imaginea sonoră a conferinţiĭ, un fel de stafie a sceniĭ care s'a petrecut. Dacă ne-am inchipui in adevĕr această esperienţă ştiinţifică in mod fantastic, auzind, la distanţă de zecimĭ de anĭ, numaĭ glasul unuĭ om, pe care l'am auzit vorbind aevea, — n'am avea oare o evocare de stafiĭ, produsă in mod experimental ?

Tot aşa e şi cu lumina. E admis că ea se naşce din vibraţiunile eteruluĭ şi se propagă sub formă de valurĭ saŭ unde, de la centrul luminos in afară. Soarele de pildă, cu lumina ce ne trimite, formează un centru cu o sferă enorm

www.dacoromanica.ro

de mare, şi razele acesteĭ sfere sunt raze de lumină. Iuţeala eĭ de propagare este enormă: 42,000 de milurĭ pe secundă; i trebue totuşĭ anĭ şi chiar miĭ de anĭ, ca să ajungă de la unele stele până la noĭ! O rază emisă de Sirius de ex. ajunge in 14 anĭ până la noĭ: razele, pe carĭ le avem noĭ azĭ de la Sirius, aŭ plecat de la el acum 14 anĭ; de la o stea infinit depărtată ar fi putut să plece de acum 2000 de anĭ; va să zică, noĭ vedem acea stea depărtată, nu cum este ea astă-zĭ, ci cum era acum 2,000 de anĭ. Daca Sirius d. e. ar lua azĭ culoarea verde, dacă ar ajunge de exemplu ca substanţa luĭ predominantă de combustiune să fie cupru, razele acelea verzĭ nu s'ar vedea decăt după 14 anĭ. În tot intervalul acesta, am continua că vedem pe Sirius sub coloarea

www.dacoromanica.ro

de azĭ. Se poate chiar, ca Sirius să fi pierit ; noĭ insă vom continua a-l vedea pănă la implinirea celor 14 anĭ de la moartea sa, căcĭ ultima luĭ figură va călĕtori in spaţiŭ incă zecimĭ de anĭ. In realitate dar, in cazul acesta, noĭ n'am maĭ vedea pe Sirius, ci numaĭ imaginea luĭ, numaĭ un fel de stafie a depărtatuluĭ astru.

E incontestabil că or-ce faptă petrecută in natură lasă urme fizice carĭ pot să redeştepte, să reproducă imaginea faptiĭ, dacă efectele sale au fost concentrate saŭ imagazinate, sub o formă saŭ alta, in corpurile, in materia de care suntem inconjuraţĭ. Tot ce se vorbeşte, tot ce se sună, bunioară in sala conferinţiĭ, imprimă o modificare imperceptibilă in dispositiunea moleculară saŭ atomică a păreţilor, a giamurilor, a lu-

www.dacoromanica.ro

crurilor carĭ ne inconjoara. Daca am fi in stare să concentrăm aceste uşoare modificaţiunĭ şi să le imagazinăm, cum se magazinează sunetul in placa fonografuluĭ, atuncĭ, peste zecĭ saŭ sute de anĭ, am fi in stare să transformăm efectul fizic al sceniĭ de astăzĭ in insuşĭ fenomenul ce se petrece acum. Este chiar admisibil, că, şi fără o concentrare artificiala, modificările imprimate odată lucrurilor să deştepte asupra unor persoane, de un sistem nervos escesiv de sensibil, insi-şĭ fenomenele ce a produs odată acele modificărĭ, şi să avem astfel un vizionar...

Dacă s'ar putea prin urmare culege toate urmele fizice saŭ modificările ce faptele noastre imprimă lucrurilor carĭ ne inconjoară, am putea reduce, lesne şi or-când am voi, acest efect la cauza

www.dacoromanica.ro

ce l'a produs; am avea atunci evocarea spiritelor, bazată pe legea ştiinţifică a transformării fenomenelor şi a conservării de energie.

In ceea-ce priveşte prevestirea, saŭ prezicerea viitoruluĭ, fenomenul, cu tótă aparenţa luĭ miraculoasă, şi cu toată complicata lucrare a cauziĭ care 'l va fi producĕnd, şi care scapă incă observaţiunilor noastre directe, trebuie să ţie totuşĭ de domeniul curat fizic.

E de ajuns ca un fenomen să existe şi să fie constatat, pentru ca, din momentul acela, să ne putem *a priori* pronunţa, că el cată să intre, intr' un fel saŭ altul, in sfera cauzalităţiĭ universale.

In starea de azĭ a ştiinţiĭ, noĭ nu putem zice despre prevestire, decât că e starea de escesivă sensibilitate a unor

www.dacoromanica.ro

indivizĭ privilegiaţĭ, a unor indivizĭ la carĭ simţurile sunt in condiţiunĭ anormale de desvoltare, saŭ maĭ bine intr-o stare patologică, de oare-ce ele nu sunt ca la toată cea-l-altă lume. Ceriul e incă senin, noriĭ sunt aşa de departe, incăt nu se pot vedea, şi totuşĭ reumaticiĭ ştiu că ploaia se aproprie: o foarte uşoară umiditate, adusă de un curent de aer aproape de eĭ, e de ajuns pentru a-ĭ face să ştie ce se va intămpla, să ştie că va veni ploaia. Nu este in faptul acesta o prevestire?... De ce atuncĭ, in alt ordin de ideĭ, in presimţirĭ despre noĭ inşi-ne, in prevederĭ despre ceĭ de aproape, cu carĭ simpatizăm, in intuiţiunĭ de lucrurĭ depărtate, — n'am admite deasemenea o legătură fizică intre sensibilitatea celuĭ ce presimte şi intre oare-carĭ modificărĭ, incă necunoscute, ale mediuluĭ inconju-

www.dacoromanica.ro

rător,—modificări pe cari numai acele naturi privilegiate le pot primi şi le pot înţelege?...

D. Maiorescu a terminat spunênd că explicaţiunile ştiinţifice asupra unor fenomene nu sunt incă destul de complete, şi decî or-ce nouă explicare, cu incercare de a se baza pe ştiinţă, trebue să o primim cu bunăvoinţă, să o discutăm, fără ideî preconcepute, şi, dacă o vom găsi bună, să o admitem, căcî ştiinţa fără explicaţiune nu este ştiinţă. Noî trebue să avem o opiniune, intemeiată pe fapte accesibile, despre tot ce se petrece in natură, or-cât de extraordinara ne-ar părea forma sub care se imbracă fenomenele saŭ faptele ce observăm.

---

www.dacoromanica.ro

DARWINIZMUL

IN PROGRESUL INTELECTUAL

De căte orĭ e vorba de a studia astăzĭ un subiect oare-care relativ la spiritul uman, studiul este cu atăt maĭ solid, maĭ convingĕtor şi maĭ bine primit, cu căt substratul acelor cunoştinţe e intemeeat pe observaţiunile saŭ legile ştiinţelor pozitive. Nu negăm in adevĕr, că psichologia va deveni o ştiinţă cu atăt maĭ exactă şi maĭ luminătoare, cu căt va alerga maĭ mult să culeagă rezultatele ce ne oferă studiul fizic al omuluĭ, ca explicaţiunile fenomenelor de domenul psichic să se ţie ast-fel legate şi de

www.dacoromanica.ro

activitatea materială a complexeĭ noastre fiinţe.

In secolul nostru, amestecul ştiinţelor exacte in psichologie a făcut, ce-ĭ drept, mare progres.

O parte insemnată a cuceririĭ acestuĭ tĕrîm psichologic, ţinut mult timp afară din orĭ-ce relaţiunĭ cu ştiinţele pozitive, se datoreşte celebruluĭ naturalist *Darwin*, a căruĭ simţită pierdere lumea intreagă a plăns'o maĭ zilele trecute.*)

*) Charles Robert Darwin s'a născut la 12 Februare 1809 in Shrewsbury. Primele baze ale instrucţiuniĭ sale le-a căştigat in şcoala Grammar-School din locul naşterii sale; in 1825 se inscrise la Universitatea din Edinburgh şi şi-a terminat studiile la Cambridge, in 1831. In toamna acestu an i se oferi ocaziunea sa ia parte, ca naturalist, la expediţiunea capitanuluĭ Fitzroy. In ziua de 27 Decembre 1831 se imbarcă in Devonport şi visită Brasilia, calea Magellan, coastele apusene ale Americiĭ de miaza-zi, insulele Oceanuluĭ pacific, şi la 2 Octobre 1836 debarcă in Anglia. Rezultatele ştiinţifice ale acesteĭ călĕtoriĭ s'au adus la cunoştinţa cetitorilor in scrie-

www.dacoromanica.ro

Darwin a încheeat lungul şir al cercetărilor sale ştiinţifice intr'un săticel al Engliteriĭ, proprietate a sa, Down-Bromley, din departamentul Kent. El era in vĕrstă de 73 de anĭ căndu şi-a terminat glorioasa cale ce-şĭ deschisese

rile publicate sub direcţiunea lui Owen şi a altor invĕţaţi in *Zoology of the voyage of H. M. ship Beagle.* Mai tarziŭ publica Darwin in opul sĕŭ ştiinţific *Journal of researches into the natural history and geology ot the countries* etc şi in *Voyage of a naturalist round the world* maĭ multe studiĭ geologice, pentru a cărora prelucrare se retrasese la o vilă din Kent. Fructul cercetărilor sale a fost scrierea *Monograph of pedunculated and sessile Cirripedia*, tipărită cu cheltuiala societaţiĭ numite Ray-Society, Scurt timp după aceasta a aparut tot din pana luĭ Darwin *On fossil Cirripedia.*

Operile cele mai mari ce le-a publicat Darwin sunt următoarele: *The variation of animals and plants under domestication* (Variarea animalelor şi plantelor in stare de domesticire); *The descent of man selection to sex* (Descendenţa omului şi selecţiunea sexuala); *The espressien of the emotions in man and animals* (Espresiunea emoţiunilor la om şi animale); *Insectivorous plants* (Plante insectivore); *Carnivorous plants* (Plante carnivore.)

Darwin a murit la 19 Aprile 1882.

www.dacoromanica.ro

in lumea ştiinţii, şi sunt astă-zi 24 de ani decând a publicat monumentala sa operă: *Despre originea speţelor prin selecţiune naturală, saŭ lupta pentru existenţă,* *) ce se observă in natura intre fiinţele vii, animale şi vegetale.

Această operă a provocat o adevĕrată revoluţie in ştiinţă şi a dat o direcţiune cu totul nouă, atăt vederilor istorieĭ naturale, clasificaţiunilor şi altor importante cestiunĭ, căt şi unor ştiinţe de un ordin maĭ inalt. Ideea fundamentală a originiĭ speţelor a fost inspirată in cursul uneĭ lungĭ călĕtoriĭ in jurul lumiĭ pe vasul englez *Beagle* (1832—1837). 20 de anĭ urmări, după această călĕtorie, in care strănse un numĕr imens de observaţiunĭ, studiul originiĭ speţelor,

*) On the origin of species by means of natural selection.

www.dacoromanica.ro

„misterul misterurilor," după cum 'l numeşte un naturalist, asupra căruia Darwin aruncă lumina noueĭ sale teoriĭ.

Varietatea formelor fosile, saŭ a fiinţelor carĭ se găsesc astă-zĭ impietrite in sînul păměntuluĭ, in raport cu desvoltarea lor treptată, aŭ condus pe Darwin la această mare şi dificilă cestiune: de unde vin aceste felurimĭ de forme animale şi vegetale ce intălnim in seria timpurilor geologice? Şi daca privim cu atenţiune lumea ce ne inconjoară astă-zĭ, atuncĭ fie-căruia se prezintă in adevĕr intrebarea dată: dacă aŭ fost chiar de la inceputul lucrurilor tot atătea forme şi tot ată de variate precum le vedem acum, saŭ dacă nu cum-va aŭ ieşit din căte-va forme tipice, carĭ s'aŭ diferenţiat cu timpul şi cu imprejurările prin carĭ a trecut globul.

www.dacoromanica.ro

Eată problemele fundamentale ce şi-a pus Darwin şi pe carĭ le-a deslegat in modul cel maĭ norocit:

1⁰ Formele fosile pe carĭ le intălnim in stratele geologice aŭ ele vre un raport de origine cu speţele de azĭ?

2⁰ Daca acest raport există, atuncĭ cum s'a produs imenza varietate de animale şi vegetale ce populează astă-zĭ păměntul, din formele primitive carĭ se găsesc in archivele geologice ale stratelor păměnteştĭ?

Ast-fel venea din noŭ in ştiinţă spinoasă problemă a originiĭ speţelor.

Inainte de Darwin, numeroasele schimbărĭ ce incercă păměntul şi fiinţele organice se esplicaŭ prin catastrofe geologice, prin ridicăturĭ saŭ scufundărĭ subite şi intinse, carĭ modificaŭ configu-

www.dacoromanica.ro

raţiunea continentelor şi in carĭ cataclisme pieria lumea organică, animalele şi vegetalele acelor diferite epoce geologice. După fie-care din aceste dispariţiunĭ, alte fiinţe, ziceaŭ naturaliştiĭ secoluluĭ trecut, de organizaţiune şi formă nouă, se arătaŭ, fără să existe nicĭ un fel de legătură intre acestea şi fiinţele dispărute. Se admitea, prin urmare, conform tradiţiunilor biblice, maĭ multe seriĭ de creaţiunĭ.

In această teorie, a căreĭ patronĭ fură doŭ nume ilustre ale ştiinţiĭ, Cuvier şi Lineu, se admitea decĭ *invariabilitatea speţelor*, imposibilitatea organizmuluĭ de a trece de la o formă la alta : se primea ca punct de plecare, pentru fie-care fel de animal şi vegetal, un tip deosebit şi invariabil, fără nicĭ un raport de ori-

www.dacoromanica.ro

gine saŭ de rudenie cu cele-l-alte tipurĭ, stinse saŭ existente.

Teoria luĭ Darwin e diametral opusă acesteĭ sisteme a imutabilităţiĭ.

In geologie se substitui, de către sir Charles Lyell, teorieĭ catastrofelor subite şi universale, acţiunea lentă şi continuă a agenţilor carĭ lucrează şi azĭ la schimbarea configuraţieĭ păměntuluĭ, cu această singură deosebire, că, in timpurile geologice, cauzele modificătoare aŭ lucrat in mod cu mult maĭ intestiv şi intr'un şir de veacurĭ de care omul nu'şĭ poate face cea maĭ simplă idee.

Alăturĭ cu această nouă vedere geologică veni Darwinizmul, in privinţa esplicaţiuniĭ originiĭ speţelor.

Aparatul ştiinţific prin care Darwin desvălui misterul originiĭ speţelor se

www.dacoromanica.ro

poate reduce la doŭ puncte fundamentale: *lupta pentru existenţă* şi *selecţiunea naturală.*

Prin selecţiune, precum ştim toţi, se inţelege *alegere.*

Cănd crescătorii de animale aleg dintr'o speţă oarecare individele cele maĭ bine dotate, ca din unirea lor să se producă o fiinţă in care aptitudinile mumiĭ şi ale tatăluĭ să fie concentrate, atuncĭ se produce ceea-ce Darwin numeşte o *selecţiune artificială.* Natura ne oferă, a zis Darwin, oare-carĭ varietăţĭ in speţe; omul poate să se folosească de aceste varietăţĭ, de aceste norocite escepţiunĭ, spre a le indrepta intr'o direcţiune determinată de utilitatea ce voeşte să tragă, saŭ de capriţiul ce ar umbla să realizeze. Nu maĭ este astăzĭ pentru nimenĭ o taină că omul a plăzmuit nişte speţe

www.dacoromanica.ro

animale şi vegetale pe carĭ in natură nu le găsim, in forma şi cu calităţile ce aŭ speţele noastre domestice. Aşa bunioară in speţa cal, unică la inceput şi apoĭ diferenţiată cu timpul şi imprejurările locurilor pe unde calul a emigrat, in speţa cal găsim astăzĭ, ca nişte creaţiunĭ proprĭi ale omuluĭ, rase obţinute prin alegerea intenţionată a individelor reproductoare, prin selecţiune artificială, cum zice Darwin. Aşa s'a produs de pildă rasa engleză, derivată din calul arab; calul normand, cu forme masive şi puternic la tracţiune, este o incrucişare a caluluĭ de origine daneză cu calul englez. Tot ast-fel s' a produs şi boiĭ de diferite rase, cum e de exemplu rasa Durham, creată anume pentru carne; apoĭ diferite speţe de oĭ, unele destinate pentru producţiunea lăniĭ, altele

www.dacoromanica.ro

pentru carne, altele pentru lapte; vacile olandeze şi elveţiane pentru lapte; o sumă de speţe de căinĭ, carĭ corespund, prin calităţile lor, unuĭ scop ce omul şi-a propus şi pe care l'a atins prin selecţiune artificială. Tot ast-fel in regnul vegetal, prin altoire, prin incrucişare de speţe saŭ reproducere artificială, prin transportare de polen, prin diferite condiţiunĭ create creşteriĭ vegetalelor, grădinariĭ aŭ ajuns să producă speţe de arborĭ, de florĭ, de fructe, pe carĭ in natură nu le intălnim.

In selecţiune lucrează legea fisiologică a eredităţiĭ saŭ a moşteniriĭ, cunoscută de toată lumea şi admisă in fisiologie ca fapt indiscutabil. Or-ce modificaţiune organică, or-ce calitate deosebită a uneĭ varietăţĭ naturale se poate conserva şi desvolta prin selecţiune ar-

www.dacoromanica.ro

tificială in virtutea acesteĭ legĭ. De aci se inţelege prin urmare cum varietăţile *alese* şi impreunate de om se pot depărta din ce in ce maĭ mult, din tată in fiŭ, de speţa originară, aşa incăt cu timpul să se creeze o speţă cu totul deosebită de aceea de la care am plecat.

Teoria imutabilităţiĭ speţelor, zice Darwin, nu se poate dar susţinea in faţa rezultatelor la carĭ a ajuns omul prin selecţiune artificială.

De la aceste date experimentale, Darwin a trecut la explicarea originiĭ speţelor in natură, prin puterea geniuluĭ sĕŭ observator şi prin o admirabilă artă de a combina, intr'o teorie, pe căt de luminoasă, pe atăt de adevĕrată, observaţiunile culese fără preget intr'un lung şir de anĭ.

www.dacoromanica.ro

Natura procede la diferenţiarea speţelor, la crearea atător forme diverse de carĭ suntem inconjuraţĭ *tot pe calea selecţiuniĭ*, pusă aci in acţiune prin *lupta pentru existenţă*.

„Toate animalele, zisese un naturalist cu mult inaintea luĭ Darwin, sunt intr'o stare de perpetuă ostilitate unele impotriva altora, ast-fel incăt nicĭ unul n'ar putea să existe, dacă n'ar ocupa un loc propriŭ al sĕŭ, pe care o miie altele caută să i-l ia.“

Pe un spaţiŭ dat, animalele trebue să susţie in adevĕr o indoită şi perpetuă luptă: 1-iŭ, incontra climiĭ saŭ a mediuluĭ in care trăesc, 2-lea unele incontra altora, pentru cucerirea hrăniĭ de care ele aŭ zilnic nevoie.

Căud condiţiunele mediuluĭ trec peste termenul de mijloc al insuşirilor lor, şi

www.dacoromanica.ro

ajung la condiţiunile extreme: la geruri teribile, la călduri escesive, la lipsă de apă, şi alte urgii atmosferice şi terestre, atunci individele cele mai slabe pier, in mijlocul lipsei saŭ a chinurilor ce le creează natura, şi perpetuarea speţii se produce ast-fel numai prin individele superioare, cari aŭ putut invinge asprimea mediului şi aŭ putut supravieţui. Eată dar un prim mijloc de selecţiune naturală. Natura inlătură de la esistenţă pe cei netrebnici, şi conservă spre o mai departe desvoltare numai pe cei mai abili, pe cei mai puternici.

In al doilea plan vine acum lupta pentru hrană.

E cunossut că animalele se imulţesc, in regulă generală, in progresiune geometrică, şi numĕrul lor creşte prin urmare foarte repede in raport cu timpul.

www.dacoromanica.ro

Cu cât însă numĕrul creşte, cu atât hrana pe un spaţiŭ dat devine maĭ rară şi maĭ insuficientă. E uşor de înţeles dar cum se incinge atuncĭ lupta pentru existenţă. In acest rĕsboiŭ crăncen, imboldit de torturile foamiĭ, ceĭ maĭ slabĭ sunt deasemenea sacrificaţĭ, aşa încât reproducerea rĕmâne să se facă iară intre individele cele maĭ bine dotate. Tot astfel se intâmplă şi in lumea plantelor, pe o cale însă modificată prin natura organizmuluĭ vegetal.

Selecţiunea naturală şi lupta pentru existenţă, unite cu condiţiunile mediuluĭ, carĭ lucrează incet dar neintrerupt asupra individelor, sunt cele treĭ marĭ cauze carĭ produc varietăţile ce observăm. Varietăţile nu sunt însă decât *speţe născĕnde,* speţe pe cale de a se forma; genurile sunt speţe diferenţiate şi depăr-

www.dacoromanica.ro

tate de tulpina primitivă. După Darwin nu există dar diversitate de origine, ci o simplă *divergenţă de caractere*, cum foate bine o numeşte d. Em. Ferrière, — divergenţă din ce in ce maĭ accentuată, prin puterea timpuluĭ şi a imprejurărilor carĭ domină la perpetuarea speţelor viĭ.

Dacă observăm acuma legea descreşterii numĕruluĭ de speţe, cu cât ne afundăm maĭ mult in păturile pămĕntuluĭ, teoria luĭ Darwin este in stare să ne dea seamă despre modul cum s'a produs diversitatea lumiĭ de azĭ.

Formele organice aŭ inceput de la o celulă saŭ de la câte-va tipurĭ de celule cel mult, şi in seria nenumĕrată a secolilor, acele celule-tipuri saŭ acele forme primitive, celulele, saŭ agregaţiunĭ de ce-

www.dacoromanica.ro

lule organice, diferenţiându-se continuu prin selecţiune, prin lupta pentru existenţă şi prin acţiunea mediuluĭ inconjurător, ele aŭ ajuns, cu incetul şi fără salturĭ de metamorfoze, la toate formele de azĭ. *) „Dacă păměntul, zice un naturalist, ar putea să intoarcă la vieaţă toate rasele pe carĭ le-a inghiţit, nicĭ un singur inel n'ar lipsi din lanţul care leagă formele prototipice cu fiinţele de azĭ.“

Din această admirabilă teorie rezultă

*) In 1861 s'a descoperit la Solenhofen (Jura de sus) o insemnată pasare, *archaeoptrix macrurus*; ea fu cumpĕrată pentru Englitera cu 5000 de thalerĭ, preţ ce dovedeşte indestul importanţa atribuită acesteĭ descoperirĭ. Lungimea totală a animaluluĭ e de 1 urma şi 8 policarĭ, lăţimea luĭ de 1 urmă şi 4 policarĭ. Are o coadă ce seamănă cu a şoparliĭ, lungă de 11 policarı şi jumĕtate şi formată din 20 de vertebre inguste, lungăreţe, fie-care din ele cu cate e pereche de pene, — pe cănd códa paserilor actuale, scurtă şi adunată, nu are decăt de la 5 la 9 vertebre scurte şi numaĭ cea din urmă

www.dacoromanica.ro

dar, că lumea a fost şi este intr'o stare de evoluţiune neintreruptă şi că această mişcare continuă şi progresivă se face sub imperiul unor legĭ inmutabile.

Aşa ni se prezintă darwinizmul in liniile luĭ cele marĭ.

Natura scoate din caosul materieĭ amorfe căte-va celule organice, saŭ maĭ bine căte-va tipurĭ primitive inzestrate cu vieaţă. Timpul şi condiţiunile existenţiĭ pot apoĭ multiplica la infinit acele forme originale.

vertebră poartă penele. Paserile actuale numaĭ in starea embrionară sau in timpul vieţiĭ fetale aŭ vertebrele coadiĭ distincte; struţul de pildă are 18—20, carĭ se reduc insă la 9 prin creştere. Maĭ mult, intocmirea in eventaĭ a penelor inserate la extremitatea membrelor anterioare ale paseriĭ *archaeoptix macrurus* e maĭ puţin perfectă decăt la paserile noastre de azĭ; toate aceste imprejurărĭ arată un tip de formaţie depărtat de un caracter embrionar şi care reduce cel puţin, pĕnĕ la un grad oarecare, distaţa cea mare ce există intre pasĕre şi reptilă (Büchner).

www.dacoromanica.ro

Vm intărziat poate cu cestiunea cea maĭ importantă pentru noĭ: ce este omul? ce loc ocupă şi ce insemnătate are? in teoria luĭ Darwin.

Se ştie că naturalişti s'aŭ pronunţat astă-zĭ in mod categoric in vechia şi discutata problemă: dacă rasa umană trebue numĕrată intre variatele specimene ale regnuluĭ animal, saŭ dacă trebue din contră să i se facă onoarea unuĭ regn deosebit. Cată să mărturisim aci, că cercetările cele maĭ serioase atăt fisiologice, căt şi sufleteşti, n'aŭ reuşit să tragă o linie marcantă intre om şi animal. Mulţumită cercetărilor luĭ Darwin, s'a dovedit că cele maĭ inalte facultăţĭ ale sufletuluĭ omenesc se găsesc, in germine saŭ in mijire, intr'o stare maĭ mult saŭ maĭ puţin desvoltată, şi in speţele

www.dacoromanica.ro

regnuluĭ animal. Amorul, recunoştinţa, mănia, durerea, memoria etc. sunt, după observaţiunile luĭ Darwin, reprezentate in modul cel maĭ neindoios şi in complexul aparatului animal; acolo insă tóte aceste sentimente saŭ facultăţĭ sunt numaĭ ca scănteĭ, pe căud la om ele aŭ ajuns nişte adevĕrate flacărĭ, carĭ ard, carĭ turmentă saŭ carĭ incălzesc cu fericirĭ, şi cu toată puterea desvoltărĭĭ lor, mult incercata noastră fiinţă.

Din punctul de vedere anatomic, toate diferinţele ce s'aŭ incercat să se stabiliască intre noi şi animale, aŭ fost deasemenea cu succes combătute. Resultatul final este dar, că, pe tĕrĕmul sciinţific, diferinţe există numaĭ din punctuĭ de vedere intensiv saŭ cantitativ.

Omul făcĕnd aşadar parte din marea familie a animalităţiĭ, urmează ca el

www.dacoromanica.ro

să descindă, după teoria luĭ Darwin, din tipurile primitive ale fiinţelor animale, conform legilor evoluţiuniĭ ce am schiţat.

De la o celulă tipică, creaţiunea a trebuit să treacă prin toate formele intermediare până să ajungă la animalul cel maĭ sus aşezat pe scara zoologică, adică la maimuţă, şi de aci, prin selecţiune naturală, la nişce tipurĭ antropomorfe din ce in ce maĭ apropiate de omul actual.

Ca probă acesteĭ cutezătoare ideĭ s'a adus intre altele curioasa şi importanta observaţiune a metamorfozelor ce incearcă fiinţa umană in periodul vieţiĭ intrauterine. In teoria evoluţiuniĭ se admite că acele diferite forme, ce ia celula saŭ ovulul, in spaţiul vieţiĭ inconsciente, ar reprezenta fazele prin carĭ a trecut desvoltarea reală a rasiĭ până să ajungă la forma eĭ actuală. Nu e aci insă

www.dacoromanica.ro

locul să ne intindem asupra acestor consideraţiuni; ne mulţumim a le cita, numaĭ ca să ţinem firul ideiĭ darwiniane, originea şi desvoltarea speţelor.

Ştiinţa nu admite, in adevĕr, că noĭ am descinde direct din cimpanzeiĭ saŭ orangutaniĭ de astă-zĭ, ci din alte speţe intermediare, ce leagă aceste doĕ extremităţĭ, pe maimuţă cu om. Strămoşiĭ noştriĭ preistoricĭ se deosebiaŭ maĭ puţin de maimuţe decăt ne deosebim noĭ. In fie-care studiŭ al evoluţiuniĭ, circumvoluţiunile luĭ Broca, locaşul limbagiuluĭ, precum şi grosimea stratuluĭ de materie cenuşie, sediul ideaţiuniĭ, se desvoltaŭ neintrerupt, şi diferinţa intelectuală devenea ast-fel tot maĭ mare intre om şi strămoşiĭ luĭ. Şi astă-zĭ chiar, deosebirea organică şi intelectuală intre diversele rase omeneştĭ ne arată indestul

www.dacoromanica.ro

mișcarea progresivă a genuluĭ uman.

Pentru a pune in evidență, in modul cel maĭ neindoios, faptul acesta al ridicăriĭ treptate a omuluĭ sub raportul fizic și intelectual, să luăm cercetările făcute asupra volumelor craniane, considerate in diferite epoce ale existențiĭ omenești...

S'a constatat că unul din creeriĭ ceĭ maĭ ponderoșĭ ce s'a observat la om a fost al naturalistuluĭ Cuvier, 1830 grame *), pe când greutatea de rând

*) In *Contemporanul* (revistă științifică și literară ce apare in Iași) de la 1 Iunie 1882, d-na Sofiea Nădejde voește sa dovediască cu I. L. Lanessan (Manuel d'istoire naturelle médicale) că creerul luĭ Cuvier nu cantarea 1830 grame, ci 1861. Rog pe d-na Nădejde sa bine-voiască a căuta în Paul Bert (Leçons de zoologie, professées à la Sorbonne, Paris, 1881. pag. 396), in Thurnam și in Ch. Bastian (Le cerveau), profesor la Universitatea din Londra și medic al spitaluluĭ național pentru paralizațĭ și epileptici, și va vedea 1830 de grame pentru creerul luĭ Cuvier.

www.dacoromanica.ro

saŭ de mijloc e numaĭ de 1400 grame. Aceasta nu probează incă nimic, in raport cu progresul greutăţiĭ creeruluĭ, căcĭ aceeaşĭ greutate escepţională s'a găsit şi la un alienat epileptic in vĕrstă de 35 de anĭ. Se ştie că creeriĭ idioţilor variază intre 1210 şi 1240 grame, dar şi creeriĭ filozofuluĭ şi anatomistuluĭ Tiedemann n'aŭ trecut peste 1253 de grame, ceea-ce ar insemna că acest om distins era pus intelectualiceşte foarte aprópe de idioţĭ.

Individual luată cestiunea, nu ajungem la nicĭ un rezultat concluziv. Aceasta a fost şi cauza numeroaselor obiecţiunĭ ce s'aŭ indreptat in contra strănsuluĭ raport intre inteligenţă şi creer.

Mĕsurarea volumuluĭ saŭ a greutăţiĭ trebue făcută pe o scară foarte intinsă,

www.dacoromanica.ro

din care să se ia mijlocia, fiind-că numai ţifra ast-fel găsită poate fi ştiinţificeşte admisă.

Să luăm dar căte-va cazurĭ de mĕsurătorĭ in mare.

Căud s'a fondat la Paris noul tribunal, săpându-se s'a descoperit un cimitir care data de la 1100 d. Chr. In criptele aceluĭ cimitir s'aŭ găsit 115 căpăţînĭ bine conservate, pe carĭ celebrul antropologist Broca le-a studiat din punctul de vedere al volumuluĭ lor. Capacitatea medie craniană a 115 mĕsurĭ a fost de 1426 cm. cubice. De aci se vede prin urmare că intre secoliĭ XI şi XII, capacitatea craniană a Parisienilor, din clasa maĭ inaltă a societăţiĭ, care neapărat era cea maĭ cultă, nu trecea peste 1426 cm. cubicĭ. Tot Broca a efectuat mĕsurarea capacităţiĭ altor 125 căpăţînĭ

www.dacoromanica.ro

din cimitirul de Vest (1783—1823), peste care trece astăzĭ un bulevard. De la aceste 125 mĕsurărĭ a eşit media de 1462 cm. cubicĭ. Era dar un progres de mărire craniană de 36 centimetre volum in timp de 7 secolĭ. Progresul e poate neinsemnat ca ţifră şi in raport cu timpul, dar o diferinţă cerebrală de 36 cm. cubicĭ e, sub raportul intelectual, o deosebire foarte pronunţată. Poate că atăt ar ajunge, in unele cazurĭ, ca să deosebiască o inteligenţă de răud de un talent rafaelic, saŭ chiar de un geniŭ....

S'aŭ făcut multe mĕsurărĭ de felul acesta. Ţifrele aŭ dat toate un rezultat neindoios :

Cu căt un popor e maĭ incult, cu atăt capacitatea luĭ medie craniană e maĭ mică, şi cu căt e maĭ ridicat pe scara

www.dacoromanica.ro

culturiĭ, cu atăt această capacitate este maĭ pronunţată.

In timpurile noastre, volumul cel maĭ desvoltat e de 1900 cm. cube. *) Capacitatea de 1200—1300 se găseşte acum numaĭ la maimuţe, nicĭ decum la căpăţinile europenilor, nicĭ chiar la egipteniĭ anticĭ, carĭ eraŭ, pe căt se ştie, un popor relativ inaintat in cultură. Volumul acesta se găseşte insă in proporţie de 45% la unele rase sĕlbatice din Australia de azĭ.

Cum-că cultura influenţează asupra măririĭ craniane, aceasta e de netăgăduit: organele se desvoltă prin exerciţiu. Braţul muncitoruluĭ are o muscu-

*) Doctorul James Morris a gasit această ţifră la un fabricant de ţîgle, care a murit de pyhemie in vĕrstă de treĭ-zecĭ şi opt de anĭ la *University College Hospital* (Londra) puţină vreme după o operaţie chirurgicala, in 1849.

www.dacoromanica.ro

latură mai desvoltată şi mai puternică de cât al oamenilor carĭ nu fac exerciţiu corporal; tot ast-fel oamenii carĭ îşĭ exercită mereŭ cerebrul şi carĭ ĕl hrănesc prin urmare mai bine, prin fluxul de sânge ce chiamă zilnic către creerĭ, işĭ desvoltă capacitatea craniană mai mult decât ceĭ ce nu se indeletnicesc cu ocupaţiunĭ intelectuale.

Dacă trecem acum la femee, cată să constatăm mai întâĭ că nu se cunoaşte până azĭ un singur caz, care să fi avut volumul cranian de 1900 cm. cube; in termen de mijloc, capacitatea eĭ craniană este cu 10 la sută mai mică de cât a bărbatuluĭ. Din 1000 căpăţinĭ măsurate a rezultat 1410 grame greutatea mijlocie la bărbat, şi numaĭ 1250 la femee.

Cu cât ne scoborîm insă pe scara

www.dacoromanica.ro

vechimiĭ unuĭ popor, cu atăt deosebirea cerebrală a sexurilor este maĭ mică; diferinţa ajunge chiar la 1 la sută. La popoarele sĕlbatice din Australia găsim deasemenea că diferenţa e neinsemnată. Aceasta e incă o dovadă despre acţiunea culturiĭ asupra masiĭ cerebrale. In starea primitivă maĭ că nu exista diviziune de travaliŭ, saŭ deosebire de ocupaţiunĭ. Aceleaşĭ grijĭ şi aceeaşĭ ordine de ideĭ e la ambele sexurĭ. Cu căt inaintăm insă in civilizaţiune, cu atăt rolul bărbatuluĭ devine maĭ greŭ, cu atăt el trebue să-şĭ munciască maĭ mult creerul ca să poată cuceri un loc in economia socială, şi să fie in stare a'şĭ asigura existenţa şi viitorul familieĭ sale. El trebue să mişte cultura, el să conducă saŭ să susţie Statul, el să facă a inflori artele, el trebuie să lărgiască

www.dacoromanica.ro

cămpul ideilor, să inlesniască bunul traĭ al omenirii prin descoperirĭ şi perfecţionărĭ zilnice aduse in sfera practică a vieţiĭ; pe cănd femeea e redusă la un rol cu mult maĭ mărginit in mişcarea societăţilor culte. De aci, nicĭ indoeală, diferinţa craniană.

Dacă in treacăt vom deschide aci cestiunea emancipăriĭ femeiĭ, noĭ observăm atăt numaĭ că ideea, cu toată frumuseţea eĭ teoretică, in starea de azĭ a lucrurilor, este precipitată şi... cam nerealizabilă. Cum am putea in adevĕr să incredinţăm soarta popoarelor pe măna unor fiinţe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută maĭ mică?.. Abia ajung astăzĭ creeriĭ ceĭ maĭ desvoltaţĭ pentru a putea conduce o naţiune pe calea progresuluĭ şi a prosperităţiĭ materiale.

www.dacoromanica.ro

Individual insă nu putem nega că vom găsi tot-d'a-una o femee maĭ cu minte ca noĭ...

La om ca şi la animale se constată aşadar, prin observaţiunĭ directe, starea de evoluţiune darwiniană şi sub raportul intelectual, mulţumită pe de-o-parte culturiĭ, care măreşte volumul cerebral şi prin urmare ascute agerimea minţiĭ, ear pe de alta legiĭ de ereditate, care ficsează in fie-care generaţiune progresul acumulat de cele-l-alte generaţiunĭ şi face putincioasă o propăşire neintreruptă.

Filosoficeşte, să ne intrebăm acum, ce rezultă oare din teoria luĭ Darwin? Ce lucru ne lasă darwinizmul să intrevedem in mişcarea continuu progresivă a minţiĭ omeneştĭ ?..

www.dacoromanica.ro

De când a inceput omul să cugete, de când el a putut să pătrundă in sfera inaltă şi senină a speculaţiuniĭ, din momentul acela mintea luĭ s'a aflat in faţa unor probleme carĭ i se impuneaŭ cu o putere iresistibilă, carĭ l'aŭ muncit veacurĭ prin frumoasele descoperirĭ ce deslegarea lor îĭ promitea şi carĭ ĕl preocupă incă şi astăzĭ in modul cel maĭ atrăgĕtor... Ce este oare Universul ce ne incongioară? Ce suntem noĭ inşi-ne in această nepătrunsă imenzitate? de unde venim şi la ce tindem oare? Care să fie ţelul intregeĭ fenomenalităţĭ? de unde a plecat dĕnsa şi unde va ajunge in negura nemărginituluĭ timp? Ce va fi dincolo de lumea pe care o vedem? Eată atătea intrebărĭ, şi altele poate de felul acesta, pe carĭ le intălnim maĭ in toate sistemele filosofice,

www.dacoromanica.ro

şi pe carĭ, după timpurĭ şi după împrejurărĭ, filosofiĭ le-aŭ deslegat intr'un mod maĭ mult saŭ maĭ puţin norocit.

Cestiunea este insă, că colosalele semne de intrebărĭ ale cauzeĭ primare, ale scopuluĭ, ale efectelor ultime, aŭ frămăntat vecĭnic mintea omenească.

Există o seamă de filosofĭ, parte invĕţaţĭ, parte neinvĕţaţĭ, dar cu sentinţe apodictice asupra celor maĭ refractare probleme ale găndirĭĭ, — sunt, zicem, invĕţaţĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin ştiutorĭ, carĭ caută să inchiză cercul cercetărilor omeneştĭ la ceea ce există astă-zĭ, la ceea-ce se pipăe şi se vede acum! Pentru eĭ, cestiunile carĭ trec peste domenul comun al simţurilor şi al experienţiĭ sunt aberaţiunĭ ale imaginaţieĭ umane, saŭ cel mult nişte deşarte dorinţe ale unor creerĭ legănaţĭ de viziunĭ. Peste

www.dacoromanica.ro

ceea-ce ne dă reactivul, scalpelul, microscopul, balanţa, ţifra şi calculul, nu există nimic: lumea este şi va fi cum o vedem astă-zi. Aceştia sunt materialiştii ceĭ maĭ impietriţĭ.

Nu zicem, bine inţeles, că oameniĭ de ştiinţă carĭ sfredelesc mereŭ misterele naturiĭ şi carĭ măresc prin preţioasele lor descoperirĭ cercul cunoştinţelor pozitive nu sunt de cea d'ăntăĭ trebuinţă chiar pentru filosofie. Nu negăm deasemenea că combinaţiunile ce se pot face asupra rezultatelor acestor cercetărĭ, că legile ce se pot scoate din observaţiunile directe, nu trebue să formeze piedestalul filosofieĭ actuale şi că nu trebue să privim cu mulţumire ostenelile ce-şĭ daŭ chiar filosofiĭ materialiştĭ ca să ajungă la sinteza imediată, saŭ la principiile generale ce rezultă din

www.dacoromanica.ro

studiul direct al materieĭ. Intre filosofiĭ aceştia noĭ am numĕrat pe regretatul d. Conta, autorul „teorieĭ fatalizmuluĭ şi a ondulaţiuniĭ universale,“ publicate maĭ ăntăĭ in gazeta *Junimiĭ* din Iaşĭ, lucrărĭ in adevĕr de valoare, dar carĭ pĕcătuesc prin dispreţul caracteristic ce materialiştiĭ aruncă tuturor cestiunilor de metafizică. Ca luptător pentru ideile materialiste maĭ avem azĭ la noĭ foaia „Contemporanul,“ care apare in Iaşĭ...

Să vedem insă dacă marginile ce uniĭ filosofĭ voesc să pună minţiĭ umane sunt in conformitate cu insuşĭ spiritul ştiinţiĭ de la care se adapă, dacă se poate susţinea in faţa teorieĭ luĭ Darwin, pe care eĭ nu o combat, relegarea la imposibil a or-căreĭ cestiunĭ de rezort metafizic.

Dacă natura noastră intelectuală se

www.dacoromanica.ro

mărgineşte la ceea-ce vede şi la ceea-ce simte astăzĭ, atuncĭ pentruce schimbarea neincetată a Universuluĭ spre o perfecţiune incontestabilă? pentruce din chaos atomic o planetă? pentru-ce dintr'o nebuloasă informă şi rătăcitoare un sistem planetar, cu unităţĭ regulate şi cu legĭ admirabile in imensul lor circuit? pentru-ce dintr'o celulă infimă şi vremelnică un stejar mândru şi secular? pentru-ce dintr'o agregaţiune inconştie, cu singura facultate de a se hrăni, să vedem ieşind cu timpul un animal care se simte şi care se mişcă? Pentru-ce in fine trecerea de la forme rudimentare, imperfecte saŭ monstruoase la tipul superior şi artistic al omuluĭ? pentru ce de la o scăntee de inteligenţă cu totul mărginită la geniul creator al luĭ Newton, al luĭ Leibnitz, Laplace, Kant,

www.dacoromanica.ro

Darwin şi la geniul altora de inălţimea lor?

Pentru-ce toată mişcarea, fără o secundă de repaos, a intreguluĭ Univers? pentru-ce nizuinţa aceasta către ceva? pentru-ce imboldirea insă-şĭ a sufletuluĭ nostru de a ne intreba continuŭ: de ce? şi la ce?

Cu ştiinţa in mănă, cu insă-şĭ datele cele maĭ pozitive ale cercetărilor fizice, se constată fenomenalitatea uneĭ evoluţiunĭ perpetue, care e insă-şi vieaţa materieĭ, a intreguluĭ Univers; se adevereşte in modul cel maĭ evident păşirea neintreruptă a Lumiĭ către o desăvârşire ale căreĭ mărginĭ nu le putem vedea.

Creerul, care cugetă astă-zĭ, şi care despică Natura, acum bilioane de anĭ a fost o masă de atome amorfe şi brute, apoĭ o agregaţiune de celule inconsci-

www.dacoromanica.ro

ente, apoĭ un focar de simţire, apoĭ un aparat de cugetărĭ inalte, de admirabile descoperiri. Ce ne autorizează dar să susţinem că mintea omenească va rĕmănea unde se află astă-zĭ? Cu ce drept se afirmă că necunoscutele de azĭ, că ixurile minţiĭ omeneştĭ, nu vor fi măine cunoştinţe limpezĭ şi luminate, principiurĭ cucerite şi stabilite in mod neindoios?

Daca am admite, ca materialiştiĭ cu vederĭ inguste, limita cunoştinţelor şi neputinţa de a trece in domenul ştiinţiĭ ceea-ce e astă-zĭ metafizic, atuncĭ ar trebui să negăm legea evoluţiuniĭ, să spulberăm teoria luĭ Darwin pentru ceea-ce ne-a dat ea asupra timpurilor trecute, şi pentru ceea-ce rezultă dintr'ĕnsa ca consecinţă in viitor.

www.dacoromanica.ro

Darwinizmul este adevĕrat şi in progresul intelectual.

Desvoltarea minţiĭ umane, ca şi perfecţiunea raselor, nu are hotar.

Problemele cele maĭ grele de acum căte-va veacurĭ sunt cunoştinţe pe carĭ le invaţă copii incepĕtorĭ la şcoală, saŭ carĭ aleargă din gură in gură. Tot astfel, intrebările metafizice, cărora astă-zĭ numaĭ materialiştiĭ le neagă posibilitatea de-a fi rezolvate, vor ajunge măine cunoştinţe limpezĭ şi de domenul comun.

Durerea insă-şĭ, care este incă sigiliul imperfecţiuniĭ noastre şi căte odată al superiorităţiĭ noastre, cum este durerea omenirĭĭ concentrată in Christ; cum este durerea sinuciduluĭ, un fel de protestare incontra imperfecţiuniĭ umane şi a mizerielor de carĭ e incă inţesată organizaţia socială — şi durerea, zicem, cată

www.dacoromanica.ro

să dispară, dacă genul uman tinde neincetat spre perfecţiune, spre inlăturarea a tot ce poate să impiedice pe Prometeul de astă-zĭ de a deveni mare şi atotputernic ca zeiĭ din poveştĭ.

Ni se va zice de sigur că creeăm o fantazie; această fantazie insă se susţine chiar cu dovezile ce ne-a dat pănă azĭ progresul filosofieĭ naturale. Intrebaţĭ numaĭ toate ştiinţele pozitive carĭ aŭ raport la starea materială a omuluĭ, medicina maĭ cu seamă, daca ele aŭ alt scop practic decăt inlăturarea nemulţumiriĭ şi durerii omeneştĭ, dacă ele n'aŭ rĕuşit in parte in urmărirea acestuĭ divin scop.

Cuvĕntul naturalistuluĭ Jacoby ni se pare aci foarte nimerit: „oameniĭ descind din animale şi trebue să devie zeĭ.“

www.dacoromanica.ro

TEMPERAMENTELE *)

Temperare in latineşte are doŭ inţelesurĭ deosebite: *a stîmpăra* şi *a amesteca*. Acest din urmă inţeles se aplică la temperamente.

Medicii vechĭ greceştĭ, şi maĭ ales Galenus (din secolul II p. Chr., care se născuse in Grecia, dar care trăise multă vreme la Roma), aŭ impărţit temperamentele in patru clase, după amestecarea elementelor ce se află in trupul omenesc şi maĭ ales după preponderanţa ce unul din elemente are asupra celorlalte. Sângele se compune din treĭ părţĭ:

*) Conferinţă rezumată de **Ignota**.

www.dacoromanica.ro

liquidul intermediar aşa numit *plasma; globulele* maĭ micĭ, dar maĭ numeroase, *roşiĭ*, şi *globulele* maĭ marĭ, maĭ puţin numeroase, *albe*, limfatice. Oameniĭ la carĭ predomnesc globulele roşiĭ de sănge aŭ fost clasificaţĭ printre ceĭ cu temperament *sanguinic*, iar aceĭ cu globulele albe, maĭ numeroase, nu absolut maĭ numeroase, dar relativ, comparându-se cu alţĭ indivizĭ cu globule albe maĭ puţine, aŭ fost numiţĭ cu temperament *flegmatic*. Preponderenţa fieriĭ galbene a produs numirea de *choleric* (χολὴ grec. fiere), şi preponderenţa fieriĭ negre numele de *melancolic*.

Această clasificare e bună spre a deosebi diferitele tipurĭ de temperamente, dar baza fisiologică nu este exactă. Sângele şi fierea nu produc temperamentele, trebue să le căutăm o altă impăr-

www.dacoromanica.ro

ţire fisiologică. Şi maĭ-nainte de toate trebue să ne ferim de a confunda temperamentele cu veselia saŭ tristeţea, carĭ alcătuesc dispoziţia primitivă a unuĭ individ: poate cineva să fie trist, fără a avea un temperament melancolic, şi viceversa (un om cu aşa numitul *temper a ment* melancolic poate să fie de obiceĭ vesel).

Temperamentele atărnă de la relaţia intre acţiunea şi reacţiunea maĭ mare saŭ maĭ mică a nervilor sensibilĭ şi motorĭ.

Nerviĭ sunt ca nişte fire conductoare ce duc impresiunile din afară la o celulă centrală; de la această celulă porneşte un alt fir care duce impresiunea de la celula centrală in afară. Nerviĭ ce duc senzaţiunea din afară către celula centrală se numesc *centripetalĭ*. Transmi-

www.dacoromanica.ro

terea se numeşte acţiune *reflexă*, când este făcută fără intenţie gândită.

Temperamentul sanguinic are o sensibilitate foarte desvoltată a impresieĭ nervilor centripetalĭ, fie că această sensibilitate e pricinuită printr'o acţiune chimică, mecanică saŭ alt-cum. Dar indată ce impresiunea este primită, celulele centrale o transmit fără resistenţă de gândire in afară.

Temperamentul choleric are o mare impresionabilitate nervoasă din afară spre celula centrală, dar impresiunea primită nu este indată transmisă prin acţiune reflexă, ci este inmagazinată intr'un fel de arc de reflexiune; acolo este căntărită, indreptată şi pe urmă dată in afară, saŭ păstrată fără a fi deloc manifestată. Dacă-şĭ apropie cine-va degetul de ochiul meŭ, nerviĭ opticĭ îmĭ transmit impre-

www.dacoromanica.ro

siunea la celula centrală, şi acţiunea reflexă poate consta in inchiderea involuntară a pleopelor. Dar dacă mi-am propus să nu inchid pleopele, atuncĭ opresc impresiunea in arcul de reflexiune, impedec mişcarea involuntară a nervilor motorĭ pentru inchiderea pleopelor, şi dacă totuşĭ se inchid maĭ tărziŭ, se inchid cu voinţă, fac o faptă pornită propriu de la mine, şi nu o acţiune reflexă. Aşadar acţiunea numită reflexă este in opoziţie cu acţiunea prin reflexiune. Oamenĭĭ de temperament sanguinic, prin marea impresionabilitate din partea imprejurimiĭ schimbătoare, sunt chemaţĭ a se schimba intr'una, a nu trăi decăt sub impresiunile momentuluĭ; eĭ sunt dar oamenĭĭ *prezentuluĭ*. Cholericiĭ din contră nu se supun impresiunilor decăt după ce le-a mistuit cu reflexiune; eĭ

www.dacoromanica.ro

le prefac in acţiunĭ pornite din propria lor iniţiativă, combinează impresiunele primite spre a le intrebuinţa la vreme. Oamenii cu temperament choleric sunt dar aĭ *viitorului*.

Temperamentul melancolic, pentru care este maĭ bine să adoptăm numirea *sentimental*, are o impresionabilitate mică, dar acţiunea proprie in arcul reflecţiunii este mare. Oamenii cu temperament melancolic nu primesc impresiunĭ esterioare, trăesc in eĭ inşiĭ, sunt dar maĭ statornicĭ in acţiunile lor, eĭ se pot numi oamenii *trecutului*.

Aceĭ cu *temperament flegmatic* aŭ puţină impresionabilitate şi puţină acţiune; eĭ trec in vieaţă fără a lucra puternic din eĭ şi fără a primi vre-o puternică impresiune din afară. Eĭ nu sunt nicĭ

www.dacoromanica.ro

aĭ *prezentuluĭ*, nicĭ aĭ *trecutuluĭ*, nicĭ aĭ *viitoruluĭ*, in deosebĭ.

Temperamentele se pot recunoaşte poate şi prin unele mişcărĭ involuntare, precum este rîsul, de exemplu. Rîsul sanguiculuĭ este de obiceĭ argintiŭ, vesel, scurt şi schimbăcios. Rîsul cholericuluĭ este adănc şi adese cu hohot. Al sentimentaluluĭ este in ochĭ, este maĭ multă strălucire decăt rîs. Flegmaticul nu rîde, abia zimbeşte.

Sanguinicul este uşor, cholericul puternic, sentimentul adănc, flegmaticul indiferent.

Sanguinicul e *presto*, cholericul *allegro*, melancolicul *andante*, flagmaticul *addaggio lento*.

Să căutăm a ilustra cele patru temperamente şi prin căte-va exemple isto-

www.dacoromanica.ro

rice, luate după un autor străin. Avênd in vedere insă că chiar personalităţile prezentuluĭ sunt greŭ de cunoscut, cu atăt maĭ greŭ trebuie să fie a avea cineva o idee exactă de temperamentele din trecut.

Fabulistul *Lafontaine* pare a fi fost de *temperament sanguinic.* El trecea iute de la o gândire la alta şi era foarte distras, şi scria poeziile sale sub impresia momentuluĭ. Perrette, care pleacă cu laptele să'l vênză in tĕrg, pe drum se gândeşte la toate foloasele ce poate să-ĭ aducă vênzarea acestuĭ lapte, şi când a ajuns la bogăţie, incepe a juca şi'şĭ varsă laptele,--este portretul a insuşĭ autoruluĭ Lafontaine.

Choleric era Napoleon I. El este intr'o perpetuă agitare internă şi apoĭ externă, faptele se ficsează în capul sĕŭ, şi din

www.dacoromanica.ro

prezent trage urmărĭ pentru viitor; in Egipet se gândeşte la Franţa, in Franţa la Rusia şi in Rusia la India. Chiar pe când se afla la Sf. Elena, in exil, se ocupa maĭ ales de *faptele* altora, de Iuliu Cesar, pe care ĕl compară cu dĕnsul.

Chateaubriand este sentimental (melancolic): prezentul nu'ĭ surîde; trecutul e domeniul luĭ. Franţa era sbuciumată de revoluţia cea mare din 1789, el trăeşte in pădurile seculare ale Americeĭ şi se gândeşte la Atala şi la René; reintors in Franţa cântă introducerea Creştinismuluĭ in Galia şi se duce apoĭ la Ierusalim; el cercetează portul Cartagineĭ celeĭ vechĭ; in Englitera ĕl interesează „Paradisul perdut" al luĭ Milton; adorează toată vieaţa luĭ pe M-me Récamier. Statornic, dar platonic, şi scrie in memoarurile sale: *je m'ennuie.*

www.dacoromanica.ro

Adevĕratul *flegmatic este Ludovic XVI.* Revoluţia franceză cea mare zbuciumă omenirea, dar el nu vede şi nu simte mult din ea. In jurnalul sĕŭ scrie maĭ ales in ce zi a fost la vĕnătoare şi maĭ pe toate foile stă: „nimic important.“ Nu prin vieaţa sa a fost insemnat, ci maĭ mult prin moartea sa pe eşafod.

Daca voim să luăm esemple de temperamente din mijlocul nostru, le vom găsi maĭ uşor.

Aicĭ oratorul schiţează repede căte-va tipurĭ sociale.

Damele din societate sburănd de la o petrecere la alta, din temperament sanguinic; oameniĭ de acţiune, vecĭnic intreprinzĕtorĭ, din temperament choleric; ceĭ retraşĭ din lume, sgîrciţiĭ intelectualĭ, din melancholizm; ceĭ nepăsătorĭ de la ţară, din flegmă.

www.dacoromanica.ro

Prin esces sanguinicii devin fluşturaţi, cholericii violenţi, melancholicii cu ideï fixe şi flegmaticii adormiţi.

Un folos neměsurat de mare s'ar putea trage din asemenea studii asupra omuluï. Dar cine se ocupă de aproapele sěu, pe cine interesează ceea ce se petrece in sufletul altuia? Avem numaï vreme să ne ocupăm de noï inşi-ne, suntem aşa de plinï de noï incăt nu ne rěmăne loc pentru ceï-l-alţi!

Şi apoï ne mirăm de ce nu cunoaştem pe ceï cu carï avem a face! Vecinic se aud cuvintele: „La asta nu m'aş fi aşteptat!“ „Cine ar fi crezut!“ etc. Asemenea esclamărï sunt un mare testimoniu de paupertate. Avem datoria de a ne ocupa maï cu dinadinsul de cunoaşterea deaproapeluï, ştiind bine că aceasta

www.dacoromanica.ro

ne este de cel mai mare folos ca judecători şi ca învĕţători, in politică şi in comerţ, la prieteşug şi la căsătorie, cu un cuvĕnt in intreaga vieaţă socială.

Mai ales la copii trebue studiate temperamente, spre a putea indeplini prin educaţiune lipsurile aduse din naştere. La un copil sanguinic trebue intărit arcul reflexiunii, el trebue păzit de prea multe impresiuni schimbătoare şi din contră supus la o lucrare statornică. Copilul choleric trebue infrĕnat, căci acţiunele luĭ proprii sunt prea violente. Cel melancolic saŭ sentimental trebue distras, trebue să fie scos din vieaţa prea interioară şi să fie supus la impresiunile felurite ale lumeĭ din afară. Flegmaticul asemenea are trebuinţă de desvoltarea impresionabilităţii şi de intărirea acţiunii.

www.dacoromanica.ro

Ast-fel, educaţiunea trebue să caute pe cât poate a emancipa omul intelectual de la jugul fizic al predispoziţiei înăscute, intrucât este escesivă, şi să ajute pe copil a deveni dintr'un temperament fatal un caracter voit.

---

www.dacoromanica.ro

ORIGINEA LIMBAGIULUI

Problemul originiĭ limbiĭ a preocupat in toate timpurile capetele lumiĭ invĕţate. Nu vom arăta insă aci fazele istorice prin carĭ a trecut acest problem, ci ne vom mărgini a invedera starea de azĭ a cercetărilor, luănd una din direcţiunile, poate unilaterale, ale acestor cercetărĭ.

Azĭ problemul originiĭ limbiĭ se studiază pe doĕ căĭ deosebite: *linguiştiĭ* ţin una din aceste căĭ, *fisiologiĭ* pe ceealaltă.

Toate cuvintele azĭ cunoscute, carĭ se vorbesc de diferitele popoare, linguiştiĭ le-aŭ redus la formele lor vechĭ şi aŭ aflat legile după carĭ se schimbă ele in decursul

www.dacoromanica.ro

timpurilor. Aceştĭ oamenĭ de ştiinţă aŭ constatat că cu căt coborîm scara timpurilor, cu căt culegem documente maĭ vechĭ pentru o limbă oarecare, cu atăt găsim forme maĭ simple, maĭ primitive, pentru cuvinte, aşa incăt imenza cantitate a cuvintelor de azĭ o aflăm din ce in ce maĭ redusă. Şi e cunoscut, in adevĕr, că cuvintele radicale, adică rădăcinile tuturor cuvintelor existente, aŭ ramificaţiĭ fórte puţin intinse, că sunt poate — ţifra variază — 500 saŭ 1500 (in nicĭ un caz multe cuvinte primitive), din carĭ s'aŭ născut, prin derivaţiunĭ şi combinărĭ, toate numeroasele cuvinte carĭ se vorbesc astăzĭ.

E interesant a vedea ce cuprind acele cuvinte primitive carĭ aŭ rĕmas dupa analiza oare-cum chimică a linguiştilor de azĭ, ca elemente, ce nu se

www.dacoromanica.ro

maĭ pot discompune şi carĭ daŭ reziduul saŭ substratul formăriĭ cuvintelor. — Ce inţeles aŭ acele cuvinte?

Intre linguiştiĭ moderni este unul foarte cunoscut, *Geiger*, şi după dĕnsul un şcolar al sĕŭ *Noiré*, carĭ aŭ incercat această reducere a inţelesurilor primitive şi carĭ aŭ aflat că rădăcinile primitive de cuvinte exprimă toate, in ultima instanţă, *acţiuni*, şi carĭ toate trebue să fi isbit conştiinţa oamenilor maĭ ales prin *vĕz* (prin simţul vederiĭ). Cuvintele din urmă sunt rădăcinĭ predicative şi demonstrative, ear verbiĭ aŭ rădăcinĭ carĭ semnifică acţiunĭ, şi anume de acele ce ar produce in inteligenţă sensaţiunea săpăriĭ, zgărieriĭ, impletiriĭ, despicăriĭ. Prima comoară de inţelesurĭ păstrate de la cuvintele din omenirea cea veche ne

www.dacoromanica.ro

arată aceste acţiuni: impletire, rupere, despicare, săpare, zgâriere.

Credinţa populară respândită intre mulţi, că primele cuvinte aŭ fost o imitare a sonurilor naturale, nu-i exactă.

Primele cuvinte nu sunt o imitare a sonurilor naturale; ele sunt o isbucnire de impresiuni manifestate, şi impresiunile par a fi venit nu de la ceea-ce auziaŭ oamenii, ci *de la ceea-ce vedeaŭ mai puternic*. Şi in cercul acesta se mişcă prima manifestare a limbagiuluĭ. Dar e lucru invederat că, pe această cale, esplicarea nu va putea să fie indestulătoare; căcĭ, or-ce remăşiţe radicale de cuvinte ne va arăta ştiinţa linguistuluĭ, e evident că aceste cuvinte nu vor putea să fie decăt rĕmăşiţele uneĭ stărĭ deja formate a omenirĭĭ. Cuvintele carĭ ni s'aŭ păstrat pănă azĭ, saŭ pe carĭ le putem

www.dacoromanica.ro

interpreta noĭ azĭ, sunt cuvinte deja formate şi făcute. Intrebarea e insă despre origina acesteĭ făpturĭ. Pentru aceasta putem incerca o a doa cale. Limbagiul nu este, in fie-care din noĭ, nicĭ azĭ format gata. Se ştie că copilul se naşte fără limbagiu; limbagiul e o manifestare maĭ tărzie; se poate controla de fie-cine, care observă un copil mic căndu incep a-ĭ veni primele manifestărĭ de cuvinte, şi se poate studia aparițiunea fenomenuluĭ in fie-care din ceĭ carĭ ne inconjoară.

Fără indoială, studiarea intrebăriĭ noastre nu ne va da esplicarea problemuluĭ, ci numaĭ o analogie pentru esplicarea luĭ, fiind-că omul de azĭ e rezultatul uneĭ evoluțiunĭ foarte intinse şi puternice şi nu putem zice cu siguranță că, după cum se formează azĭ limba in noĭ, aşa a trebuit

www.dacoromanica.ro

să se intămple şi atuncĭ căndpentru prima oară s'a deschis cuvĕntul organic in Univers. Fenomenul s'a intămplat treptat-treptat şi a trebuit să fie o evoluţiune de la creeriĭ animalelor carĭ *nu aŭ* limbagiŭ, spre creeriĭ omeneştĭ carĭ *aŭ* limbagiŭ, dar ale căreĭ faze izolate nu e probabil că se vor putea analiza. Or-căt de limitată va fi analogia aceasta, e evident că numaĭ inţelegănd, pe căt se poate, cum se petrece desvoltarea limbagiuluĭ azĭ in fie-care din noĭ, vom putea inţelege cum poate să se fi petrecut atuncĭ căndel a apărut pentru prima oară. Desvoltarea aceasta pe care o putem analiza la copii micĭ, carĭ incep a vorbi primele cuvinte, va fi fără indoială o analiză şi psichologică şi fisiologică.*)

*) Cum s'a putut constata in conferinţele precedente şi in conferinţele d-luĭ Maiorescu din alţĭ anĭ,

www.dacoromanica.ro

Pentru a cercetа întrebarea noastră, să ne punem o întrebare prealabilă: cum se manifestă prima vieaţă organică, in partea care ne priveşte, la copii ceĭ micĭ? Şi aci trebue să se ştie că ceea ce e curios e greŭ de explicat.

Sunt foarte puţine date sigure in această privinţă. In cărţĭ se găsesc câteva elemente, câte-va cercetărĭ in fisiologie, dar foarte puţine. Este ceva privitor la acest subiect in studiul afazieĭ şi paralizieĭ progresive, in medicină. Este vorba de a constata exact zi cu zi primele manifestărĭ ale vieţiĭ copiluluĭ mic in direcţia ce ne preocupă.

toate temele pertractate au una şi aceeaşĭ metodă: de a da substratul fisiologic pentru esplicărĭ psichologice saŭ intelectuale, de a pune in armonie, de a lumina reciproc, ştiinţa noastră cea abstracta, cea psichologică, cu datele căştigate din lumea fisiologică, din ştiinţele exacte.

www.dacoromanica.ro

Copilul mic, indată după naştere, strigă, şi in primele zile ĕl vedem agitându-se mereŭ cu măinile şi cu picioarele; are dar pe de o parte vieaţa proprie, organică, a mişcărilor libere şi are tot-d'odată şi organul vorbiriĭ: are glasul. Ştim că glasul nu-l are numaĭ omul, ĕl aŭ toate animalele. Glasul copiluluĭ la inceput e un strigăt nearticulat, şi trebue să treacă căt-va timp pănă căndstrigarea aceasta nearticulată a copiluluĭ să inceapă a fi o strigare deosebită in privinţa tonuluĭ şi in privinţa espresieĭ. E ştiut că in primele zile e greŭ de a deosebi după strigăt un copil de un altul. Strigătul nu are tonalitate. Peste treĭ-patru săptămănĭ incă nu poţĭ să deosibeştĭ in strigarea copiluluĭ expresia oare-cum emoţională. In cazurile constatate de insuşĭ d. Maiorescu, in a cin-

www.dacoromanica.ro

cea sĕptămănă, pentru prima oară se poate deosebi in strigătul copiluluĭ dacă e un strigăt de durere saŭ de bucurie, şi trebue să treacă pentru unĭĭ, căcĭ timpul variază, maĭ multă vreme ca să poţĭ fi in stare să deosibeştĭ dacă copilul strigă de nerăbdare, de arţag saŭ de durere. Mama, şi or şi cine care e in relaţiune zilnică cu copilul, auzindu-l strigănd după acest timp, e in stare a deosebi această expresiune a tonalităţiĭ luĭ. In acest timp, paralel cu strigătul care se accentuează, merge şi motilitatea, mişcarea copiluluĭ. La inceput această mişcare e un joc de braţe, de măinĭ, de picioare, de degete, fără scop şi fără intenţie; e o motilitate pornită dintr'un impuls intern instinctiv; este o imbelşugare de putere nervoasă şi musculară, care-şĭ caută manifestarea

www.dacoromanica.ro

prin exerciţiŭ. In proporţia insă in care se fac aceste exerciţiurĭ involuntare, instinctive, neintenţionate, incep mişcările a se regulariza, aşa incăt pe căud la inceput—să ni-l inchipuim in leagăn—aruncă cu mănile in dreapta şi in stănga şi se isbeşte adese-orĭ de lemnele leagănuluĭ. In a şasea sĕptămănă incepe a gesticula; mişcarea involuntară şi instinctiv agitată devine o mişcare agitată cu intenţie şi incepe copilul in a şasea sĕptămănă (cel maĭ de vreme, pentru mulţĭ mult maĭ tărziŭ) a face o mişcare care prinde obiectele cu intenţie, aşa că e in stare a pune măna pe leagăn, a-şĭ duce măna spre cap, a face mişcărĭ intenţionate, regulare.*)

*) Aci credem că maĭ vine in ajutor şi impreujrarea că nicĭ vederea copiluluĭ, in această vĕrsta, nu e incă formată. Imaginile nu se produc concentric: el vede in mod indefinit, căci razele nu se

www.dacoromanica.ro

Va să zică, pe când strigătul, care era la inceput un sunet fără expresiune, devine un sunet cu expresiune emoţională; mişcările, carĭ eraŭ mişcărĭ instinctive, incoerente, o motilitate inconştientă, devin mişcărĭ cu intenţie, duse spre un scop, devin gesturĭ (gesta).

Pe lângă aceasta se deşteaptă aducerea aminte pentru unele impresiunĭ sensibile, bunioară pentru obiectul vederiĭ, şi dacă seara se aduce lampa in odaie şi se deschide uşa pentru aceasta, copilul incepe a urmări cu capul locul de unde vine lumina.

Pe dată ce strigătul şi-a primit impresionalitatea, dacă i se intĕmplă copiluluĭ ceva, care-l impresionează tare,

duc convergent, ci paralel la creerĭ, şi nu produc imagini deslușite, in poziţiunĭ bine hotarîte. Organizarea chiasmeĭ, a stratelor optice şi a pĕturiĭ cenuşiĭ e incă in evoluţie.

www.dacoromanica.ro

dacă de pildă e lovit, or se înţeapă, atunci are interjecţiuni de emoţiune: dă un ţipăt de durere saŭ un strigăt de bucurie, şi aceste ţipete de durere saŭ de bucurie se formulează cu căte-va sonuri cari pot fi, pot avea valoare, in ceea-ce se numeşte interjecţiuni.

Pănă aci, ceea-ce se intĕmplă in mica vieaţă fisiologică şi psichologică a copiluluĭ se intămplă şi la animale. Şi animalul poate să aibă la inceput aceeaşĭ motilitate care maĭ in urmă devine gesticulaţie (gesta). Şi el are strigăt, şi el poate să aibă interjecţiunile acestea de durere şi de bucurie; dar in luna a şaptea, poate une-orĭ maĭ curĕnd, adesea orĭ maĭ tărziŭ, incepe copilul a intrebuinţa organul vorbiriĭ, intr'un mod apropiat de vorbirea omuluĭ matur, aşa cum o

www.dacoromanica.ro

avem noĭ azĭ, incepe a găngăvi sonurĭ şi silabe.

In cazul observat de d. Maiorescu, exact treĭ zile după a opta lună, copilul a inceput să zică *pa*, şi a repeta iarăşĭ *pa*, şi pe urmă in aceeaşĭ zi a impreuna aceste doŭ silabe şi a zice *papa*, — cu o vizibilă plăcere pentru această manifestare a organelor vorbiriĭ sale, fără a lega insă vr'un inţeles cu acest lucru. A doa zi, va să zică a patra după opt lunĭ, copilul amplifică această silabă *pa* şi a zis *apa* şi foarte curios *fa*, de-şi *f* pare a fi maĭ greŭ de pronunţat, şi *opa*. De aci incolo silabele se alcătuesc căndunele, căndaltele, căcĭ, precum se ştie, papagaliĭ sunt in stare să repete cuvintele omeneştĭ, dar nu aŭ limbagiul in inţelesul nostru.

La sfărşitul luniĭ a noua, in cazul ob-

www.dacoromanica.ro

servat de d. Maiorescu şi in cazul observat de Jäger şi constatat de Taine, s'a intămplat că pentru prima oară impreunează copilul una din aceste silabe pentru exprimarea unuĭ inţeles. In cazul observat era tocmaĭ cuvĕntul *papa* care s'a legat acum pentru prima oară cu figura tatăluĭ acestuĭ copil, insă nu cu fotografia exactă a persoaniĭ luĭ, nu cu această individualitate *papa*; căcĭ, peste căte-va zile, căud s'a apropiat de leagănul copiluluĭ un alt bărbat, cu barbă şi el, şi cam de aceeaşĭ statură, copilul i-a zis şi luĭ *papa*. Şi maĭ tărziŭ căud prin coexistenţă, odată ce deprinsese copilul maĭ multe cuvinte, *mama*, intre altele, i se zicea arĕtăndui-se că cutare persoană e *mama*, el lua cuvĕntul *mama* şi-l aplica nu numaĭ la această persoană, dar la or-ce persoană care-ĭ părea luĭ

www.dacoromanica.ro

că *grosso modo* seamănă cu aceea, in fine la toate femeile carĭ semănaŭ maĭ mult saŭ maĭ puţin cu dĕnsa.

Acest fenomen arată că in copilul cel mic primele manifestărĭ de cuvinte nu sunt legate de un inţeles individual, personal, acela pe care noĭ ceĭ in vĕrstă am voi să-l dăm. Maĭ tărziŭ insă incepe *generalizarea*, şi copilul ia impresiunea din acel moment şi o aplică la tot ce seamănă cu aceea ce l'a frapat atuncĭ. Acesta e semnul caracteristic al omuluĭ.

Să insistăm puţin, asupra acestuĭ punct.

Aristoteles deja observase faptul, şi toţĭ căţĭ s'aŭ ocupat de copii micĭ ĕl vor confirma.

Ce e aceasta? Cum se poate ca un copil de la prima legare a impresiunĭĭ

www.dacoromanica.ro

unuĭ cuvĕnt cu altă impresie, fie vizuală, fie alt-fel, să incerce de indată generalizarea impresiuniĭ şi să facă o clasificaţiune de cuvinte, nu pentru impresiĭ individuale, ci pentru tot ce se potriveşte maĭ de aproape saŭ maĭ de departe cu aceea? E de remarcat că aceasta este partea distinctivă a inteligiņţiĭ omeneştĭ de a animaluluĭ şi că in această primă manifestare a copiluluĭ e un fapt al luĭ, care nu se intălneşte la nicĭ un animal.

Pentru explicarea acesteĭ procedărĭ de generalizare trebue să revenim puţin la ipoteza de a ne explica fiziceşte ceea-ce s'ar petrece in noĭ odată cu primirea uneĭ impresiunĭ. Căud primim o impresiune, in transmiterea ieĭ de la extremităţĭ la o parte centrală, la creerĭ de pildă, impresiunea pipăiriĭ,

www.dacoromanica.ro

a auzuluĭ, a vĕzuluĭ, in acea celulă centrală unde respunde fibra se produce o impresie oare-care. Această impresie omul o primeşte in gradul al doilea; ea nu e prima impresie ce ni se dă prin simţurĭ, aceea pe care o primim noĭ acum in conştiinţa noastră. Dacă prin simţul vederiĭ vedem de pildă un conferenţiar in sala Ateneuluĭ, vederea in retina noastră produce maĭ întâĭ fotografia figuriĭ pe care o vedem. Această fotografie e transmisă prin nerviĭ opticĭ in păturele optice ; acolo deşteaptă in celula corespunzetoare acea impresiune de care vorbirăm. Această impresiune insă nu e propria impresiune pe care o percepem, ci, de la acéstă impresiune de prima ordine, care e in păturile optice, se produce o nouă repercusiune şi reverberare de gradul al doilea şi din substratul fi-

www.dacoromanica.ro

zic care ne e dat in pătura optică scoatem conştiinţa percepută intr'o pătură superpusă, care e pătura ideaţiunii, saŭ stratul cenuşiŭ.

Animalele primesc impresiuni de gradul întăi, percepţiunea imediată produsă in organele lor prin vibraţiunea nervilor. Omul percepe pe lăngă aceasta şi o percepţiune de gradul al doilea, pe care psichologiĭ o numesc *apercepţiune.*

Nu e uşoară esplicarea aceasta. Să o intărim prin alte constatăriĭ: Se ştie că temperatura corpuluĭ omenesc e in termen de mijloc de $37-38^0$ Celisius şi că corpul omenesc nu supoartă o foarte mare sporire saŭ o foarte mare scădere a acesteĭ temperaturi mijlocie. Maĭ ales la boale tifice se studiază de medicĭ cu mare luare aminte urcarea regulată a temperaturiĭ, şi e ştiut că dacă se urcă

www.dacoromanica.ro

cu 5° numaĭ căldura totală a omuluĭ, a sângeluĭ, adică de la 38° la 43°, omul e pierdut, e consumat. De asemenea, când s'ar coborî de la 37° prea tare, piere, e înghețat. Pentru pasĕrĭ căldura e ceva maĭ mare, pentru animalele cu sânge rece căldura mijlocie e maĭ mică, dar pentru fie-care ființă viețuitoare e o căldură mijlocie carĭ îĭ e proprie ieĭ, care are limite de oscilare foarte mărginite și peste carĭ, dacă trece in sus saŭ in jos, i se nimicește ființa organică, individuală. Cu toate astea ne aflăm adesea orĭ in temperaturĭ maĭ marĭ decăt 43° Celsius. D. Maiorescu insuși, in vara anuluĭ 1881 a constatat aci in Bucureștĭ, pe termometrul d-sale, că, la soare, spre sfărșitul luneĭ luĭ August, căldura cea exorbitantă a aceleĭ verĭ trecea peste 50°

www.dacoromanica.ro

Celsius, fiind-că i-a plesnit termometrul, care nu mergea mai departe. Dacă dar te afli la o temperatură de 50° Celsius, ce se intâmpla cu temperatura ta, care e in termin de mijloc de 37° la 38°? E lucru ştiut că corpurile primesc temperatura ce le inconjoară, şi dacă a-i avea fier, or alţi buni conducĕtori, espuşi la o călduă de 55° Celsius la soare, atunci ţi se incălzeşte obiectul espus la acelaş grad. Omul dacă s'ar incălzi măcar pĕnĕ la 43° Celsius la sóre, ar fi pierdut. Va să zică impresiunea lui din afară, chiar cea termometrică, deşi căldura şi frigul e impresia cea mai generală ce se poate transmite corpurilor, nu e direct primită de oameni; ci, de şi are nervi foarte sensibili pentru diferenţa de temperatură şi deşi, in momentul când iese in această arşiţă,

www.dacoromanica.ro

simte că căldura e foarte mare, luĭ nu i se alterează mijlocia de 37°, 38°, căcĭ indată-ce vine impresiunea din afară, e prinsă prin vibrarea nervilor de celula luĭ centrală şi impărţită, mijlocită, transmisă, in alte părţĭ ale corpuluĭ şi deşteaptă acolo operaţiunĭ carĭ răcesc corpul in proporţiunea in care atmosfera externă trece peste 37°. Ştim că la o căldură mare bătăile de inimă se accelerează, şi micile canale vasculare sunt maĭ incărcate, şi se face o evaporare, aşa incăt căldura e in perpetuu emisă din corp, şi transpiraţiunea ingrijeşte a-l răci pănă la gradul ce trebue corpuluĭ pentru ca să poată exista. Impresiunile din afară nu se transmit direct, ele sunt modificate şi impărţite după propria fire a omuluĭ şi ast-fel iĭ regulează existenţa luĭ fizică.

www.dacoromanica.ro

Pentru că creeriĭ noştriĭ aŭ fost vîrîţĭ de către natură intr'o căpăţînă de os tare, acest individ cugetător şi simţitor s'a izolat de lumea de din afară; existenţa de din afară nu poate să năvăliască intr'ênsul decăt prin căte-va canaluri de nervĭ carĭ fac ca impresiunea să vie mijlocit, şi anume prima impresie de nervĭ; impresia aceasta de primul grad deşteaptă o impresie celulară; apoĭ o descărcare centrifugală, o transmitere a acesteĭ descărcărĭ de prima ordine spre o percepere de gradul al doilea, care ar fi in pătura ideaţiuniĭ.

După această analogie de impresiunĭ in maĭ multe grade, luate de la temperatură, să vedem acum alte constatărĭ anatomice şi patologice carĭ ne vor da cheia esplicăriĭ acesteĭ percepţiunĭ de doĕ

www.dacoromanica.ro

grade diferite. Dacă ipoteza esplicăriĭ e adevĕrată, dacă impresiunea de'ntăia ce-o primim e o percepţie de gradul întăi localizată, cum ziceam la *vĕz*, in pătura optică şi dacă pe aci se percepe in al doilea rănd apercepţiunea ideiĭ in altă pătură a creerilor, e evident că, pentru această formă de percepţiune, se vor găsi şi fapte fizice carĭ să o dovediască. E clar că alta va fi localizarea primelor impresiĭ ce le primim, alta va fi perceperea acesteĭ impresiĭ in partea de generalizare a creerilor.

Dacă se studiază din acest punct de vedere fenomenul studiat odată din alt punct de vedere, al afazieĭ, al amorţiriĭ limbagiuluĭ, dacă se studiază exact fenomenul de paralizie progresivă a creeruluĭ, se poate constata in mod regulat următorul şir de fenomene: Cănd se pierd

www.dacoromanica.ro

cuvintele, când in paralizia progresivă se pierde şi înţelesul lor, când omul incepe cu incetul a avea o *anuzie* aşa de desvoltată incât incetul cu incetul îşĭ pierde parte din toată vieaţa luĭ intelectuală, această pierdere paralitică se intămpla in următorul şir: 1⁰ se pierd numele propriĭ şi cuvintele pentru substantive concrete; 2⁰ după cât-va timp incep a se pierde substantivele comune abstracte; 3⁰ pierde omul verbiĭ şi adverbiĭ, şi in al patrulea rĕnd pierde interjecţiunile, şi e redus ast-fel de a fi un animal fără nicĭ o vorbă posibilă, nicĭ măcar cu interjecţiunĭ. Când e paralizat detot şi aproape de moarte pierde şi gesticulările. Trebue dar să fie o pătură distinctă in creeriĭ noştriĭ, pentru fie-care din acestea.

Luând copilul, el are maĭ întâĭ *ges-*

www.dacoromanica.ro

ticulările. Această mişcare de gesticulare, intru cât se traduce şi in conştiinţa luĭ, in ceea-ce d. Maiorescu numise odinioară *cercul luminos* al conştiinţiĭ, *) — aceste gesticularĭ produc o impresie asupra acelor părţĭ, prin cercul luminos al creerilor, unde respunde şi fiind că aceasta se repetă tot mereŭ in tot cursul vieţiĭ e cea de'ntăiŭ şi cea maĭ adănc in-

*) La una din conferinţele ce d. Maiorescu a ţinut in 1881, oratorul a ilustrat explicaţia d-sale asupra cercului luminos al conştiinţii, pe cât mi-aduc aminte, prin următoarea ingenioasă comparaţie: Inchipuiţi-vĕ un lac maĭ mititel pe ale carui margini sunt plantaţi arborĭ foarte deşĭ, şi că verfurile acestor arborĭ se îmbina, aşa ca de-asupra laculuĭ ei formeaza o bolta intunecoasa. O singura rază de soare strabate, printr'o gaurica in frunzişi, intunericul acestei bolţĭ,—şi zugraveşte pe suprafaţa apii un punct stralucitor. E evident că or-ce ar pluti pe luciul laculuĭ, or-ce ar plana saŭ ar zbura in interiorul bolţii luĭ, nu va fi vĕzut decat in momentul trecerii obiectului prin punctul sau cercul de lumină.

In creer, acesta e cercul luminos al conştiinţii.

www.dacoromanica.ro

tipărită manifestare fisiologică ce 'i remăne creeruluĭ. Să ne inchipuim o sferă in care sunt maĭ multe păturĭ puse unele sub altele şi in centrul căreea ar fi acel punct luminos al conştiinţiĭ. Indată-ce o senzaţiune vibratilă vine in acest punct luminos, impresiunile acolo lăsate se imprimă in cea de'ntăi pătură şi se localizează, proporţional cu desimea repetărilor, maĭ adînc, pănă cănd intră spre a doa, spre a treea, spre ultima pătură a materieĭ cenuşiĭ. Cea de'ntăi impresiune şi repetată maĭ pe urmă e cea maĭ adănc imprimată şi aşezată ast-fel in păturile acestea diferite, incăt e cea maĭ din urmă care se poate atinge. Dacă aĭ incepe să ieĭ păturele, să le paralizezĭ, pe rănd, e cea din urmă care ar fi atinsă de o asemenea paralizare. Dacă dar gesticulările sunt cea

www.dacoromanica.ro

de'ntăiŭ manifestare, ea va fi cea maĭ adănc imprimată in păturile creerilor şi va fi cea din urmă care se va pierde.

Dacă, după aceste gesticulărĭ, vedem in manifestările copiluluĭ interjecţiunile, adică o mişcare centrifugală de reflex, de scăpare, după o impresiune centripetală de durere saŭ de plăcere, atunci această manifestare primitivă in vieaţa luĭ fisio-psichologica va fi şi ea in al doilea rĕnd imprimată in aceste păturĭ succesive, şi de căte orĭ se va repeta, de atătea orĭ impresiunea va fi maĭ adăncă. Insă, fiind-că esclamările şi emoţiunile sunt maĭ puţin frecuente decăt gesticulările, e evident că această impresiune va fi maĭ puţin adăncă decăt impresiunea gesticulărilor. Dacă vedem că cuvintele carĭ arată activităţiĭ, adjectivele şi verbele, aŭ altă pătură maĭ

www.dacoromanica.ro

adăncă decăt cuvintele de nume proprii, vom zice că alta e impresiunea cea de ăntăiŭ a gesticulărilor şi alta trebue să fie impresiunea substantivelor proprii etc. Căud dar in paralizia progresivă incepe a se discompune partea cenuşie a creerilor pătură cu pătură, aceasta se intămpla in senz invers de cea-ce se petrece la copil, şi cea din urmă pătură ce se paralizează e cea d'ăntăiŭ ce o primise copilul: gesticulările. Mai inainte de aceasta se paralizează altele, carî fuseseră impresionate in al doilea rĕnd, ca interjecţiunile, cuvintele abstracte şi aşa mai departe.

Eată in treacăt o explicaţie care se leagă cu aceste constatări de paralizie, căcî in diferite biografii şi cărţi explicarea paralizieî, după convingerea d-luî Maiorescu, e dată in mod greşit.

www.dacoromanica.ro

Reese din cele zise că impresiunile copilărieĭ sunt cele maĭ adănc păstrate şi că in păturile posterioare se depun impresiunĭ posterioare. E evident ast-fel că dacă impresiunile posterioare, carĭ s'aŭ localizat, incep să se paralizeze maĭ-nainte, vor remănea incă intacte impresiunile copilărieĭ; aşa că revenirea la impresiunile copilărieĭ intacte cu pierderea celorlalte e o dovadă de paralizare progresivă. Cănd citim in biografiile multor oamenĭ carĭ in vieaţa lor luminată, prin scrierile şi vorbirile lor eraŭ nereligioşĭ, or aŭ combătut religiunea şi aflăm că pe patul morţiĭ de odată, fără tranziţie, s'au convertit la religiune; cănd auzim că, pe cănd in timpul vieţiĭ lor se ocupaŭ cu alt-fel de cercetărĭ, in momentul morţiĭ revin la catechizm, acest fenomen nu credem că

www.dacoromanica.ro

e bine explicat prin ceea-ce se numeşte o revenire evlavioasă, o minune religioasă *). Religiunea e prea importantă, prea sigură de ea insăşĭ pe terămul eĭ propriŭ ca să maĭ aibă trebuinţă de constatărĭ factice, pretinse ştiinţifice, carĭ nu sunt exacte. E lucru firesc că dacă ţi se paralizează in momentul morţiĭ păturele carĭ cuprind activitatea ta din timpul maturităţiĭ, veĭ regăsi in păturile premergĕtoare primele impresiunĭ ale copilărieĭ. Dacă catechismul ţi-a fost imprimat in prima copilărie fără reflecţiune, ĕl veĭ găsi foarte adănc păstrat in acea pătură, şi dacă ţi se paralizează păturile de reflexiune posterioare atuncĭ nu-ţĭ intră in joc decăt pătura aceea.

*) Marele Newton citia la bĕtrăneţe numaĭ Apocalipsul; Littré, ateul, a cerut pe patul morţii să i se facă toate ceremoniile creştineştı, etc. etc.

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, când pe patul morţiĭ revine cine-va la catechism saŭ la primele cuvinte auzite in copilărie; prin faptul că oameniĭ bĕtrânĭ incep a se intoarce cu atât maĭ mare stăruinţă la figurele din tinereţe, nu se poate conchide că e o tărie, că e o sănătate, că e o renaştere a reflexiuniĭ şi inteligenţiĭ. Nu. Acesta e dimpotrivă un semn de slăbire senilă şi paralitică a concepţiuniĭ; e o punere afară din funcţiune a uneĭ certe sume de păturĭ intelectuale şi revenirea la ceea-ce a rĕmas intact din vieaţa păturilor cenuşiĭ a creerilor celor marĭ.

Să vedem acuma dintr'o pătură de impresiune de prima linie, fie de gest, fie de interjecţiunĭ, fie de vĕz, saŭ auz, cum trece percepţiunea noastră in pătura de gradul al doilea, in acea pătură

www.dacoromanica.ro

a ideaţiunii care e special omenească şi, cum de aci se naşte, ca necesitate, descărcarea impresiunii pentru producerea limbii.

Ar trebui ca fie-care din noi să-şi facă o idee despre ceea-ce va să zică, fisiceşte vorbind, acea aglomeraţiune de celule in creerĭ care e substratul inteligenţii omeneşti. Fisiologii studiază foarte mult această cestiune şi maĭ ales chimia organică se incearcă a analiza şi discompune substanţa compuitoare, combinaţiunile materieĭ nervoase, şi nu trece an saŭ poate lună fără ca pe această cale să nu se descopere din ce in ce combinaţiunĭ nouĭ chimice saŭ forme nouĭ de compunerĭ chimice in celula nervoasă. Dar or-ce s'ar descoperi, *o formă* are intreaga vieaţă nervoasă şi ea e tipul caracteristic al celuleĭ cen-

www.dacoromanica.ro

trale. Creerii sunt compuneri chimice cu cea mai energică, cu o enormă putere latentă.

Să ne inchipuim că avem pe palmă o cantitate de praf de puşcă. Acest praf de puşcă la temperatura in care ne aflăm noi de obiceĭ are un agregat chimic inofenziv. Indată ce sporim căldura peste un grad oare-care, apropiind de pildă o scăntee de foc, un chibrit aprins, o flacără, la această temperatură, proporţia de agregat, de putere atractivă şi repulzivă chimică se desvoltă şi să naşte o exploziune, care, dacă ne inchipuim praful de puşcă in ţava unuĭ tun saŭ pistol, aruncă foarte departe mica rezistenţă ce i se pune acolo sub formă de ghiulea saŭ glonţ. Are dar praful de puşcă o putere latentă foarte mare şi ea intră in mişcare indată ce

www.dacoromanica.ro

prin o schimbare de temperatură punem in joc afinitatea cu oxigenul care la temperatură ordinară era concentrată intr'o proporţiune mică in el; şi atuncĭ capătă o forţă mare. Mult maĭ intensivă e puterea latentă a dinamiteĭ (de şase oriĭ maĭ mare). Va să zică, într'un mic spaţiu şi intr'o formă în aparenţă neinsemnată poate să fie aglomerată cea maĭ intensivă putere de acţiune ce se poate imagina.

O astfel de reducere la forma cea maĭ mică a uneĭ colosale puteriĭ de acţiune stă in celula creerilor omeneştĭ şi in deosebĭ in acele celule maĭ rafinate carĭ alcătuesc acea parte a păturiĭ cenuşiĭ a creerilor ce e specială şi caracteristică pentru genul omenesc. Când se deşteaptă in această parte a fiinţiĭ noastre o mişcare, ea e, in proporţie cu intinderea

www.dacoromanica.ro

eĭ cea mică, de o manifestare de cea maĭ mare putere. E aşa de acută încăt omuluĭ, spre deosebire de or-ce altă mişcare organică, i trebue pentru vieaţa intelectuală somn şi repaos, pe căndpentru vieaţa vegetativă, pentru mistuire, pentru circulaţia sângeluĭ etc. nu 'ĭ trebue aceasta. Se poate consuma cine-va cu musculatura, poţĭ să ridicĭ, să umbli, aşa încăt să fi stins de oboseală; poţĭ să te urcĭ pe un munte inalt 10, 11 ore, pănă 'ţĭ sleeştĭ puterile, dar aci cel puţin activitatea fizică intrebuinţată, forţa pusă in mişcare, poate fi măsurată prin distanţa pe care călĕtorul a străbătut-o şi prin timpul ce i-a trebuit pentru urcare. Inţelegem dar ca să fie obosit şi că 'ĭ trebue pentru această reparare de musculatură o restituire prin hrană, somn linişte. Insă, să ne inchipuim că intr'un

www.dacoromanica.ro

moment dat primim de la o persoană ce stă lângă noi o ştire teribilă, or despre moartea uneĭ persoane iubite, or despre un pericol care ne ameninţă, or despre pierderea averiĭ, or şi ce in fine care e de o grozavă consecinţă. Ca un fulger de iute primim această veste in conştiinţa noastră. Dar peste căte-va secunde ni se spune: „m'am inşelat, nu e aşa, am citit rĕŭ.“ Totuşĭ, o secundă ne-a străfulgerat conştiinţa. La uniĭ, poate efectul să nu fie mare; la alţiĭ insă e foarte grav; la căţĭ-va poate să fie mortal. Simpla străfulgerare a uneĭ simple gândirĭ a fost in stare de a slăbi pe individ aşa incăt musculatura i-e complet slăbită; uniĭ aŭ chiar loviriĭ apoplectice la asemenea ştirĭ surprinzĕtoare. Descărcarea aceasta e in stare a produce o consumpţiune de puterĭ

www.dacoromanica.ro

colosală, incăt aşa e de sleit omul după o asemenea ştire că pare că şi-a intrebuintaţ toată activitatea luĭ musculară la o muncă care l'a obosit cu desăvĕrşire. — Acest exemplu ne arată căt de energică trebue să fie concentrarea puterilĭ latente in celula in care e localizată ideea ce ne-a izbit.

Dacă e aşa, atuncĭ la prima mişcare a acesteĭ păturĭ superpuse in momentul in care copilul cel mic a vĕzut imagina, el a combinat-o cu cuvĕntul *papa*; dar această imagine nu este reproducerea exactă şi in total a impresiunĭĭ sensibile, ci impresiunea a fost reverberată in pătura luĭ de ideaţie care a primit din ea numaĭ partea aceea ce l'a izbit pe copil in deosebĭ, parte pe care el apoĭ o aplică la toate fiinţele carĭ seamănă cu cea vĕzută ăntăĭ, fiinţe pe carĭ el le

www.dacoromanica.ro

numeşte pe toate *papa*. Această primă tranziţie spre pătura impresieĭ de gradul al doilea trebue să producă in creeriĭ omeneştĭ o comoţiune aşa de puternică incăt ea caută ca mijloc de scăpare o mişcare de reflex centrifugală şi aceasta e *cuvĕntul*. Aşa e bunioară căndu s'ar intĕmplă să cazĭ intr'o apă rece: aĭ striga, fiind-că impresiunea nervoasă de temperatură te izbeşte şi nu e alt mod de scăpare pentru descărcarea uneĭ emoţiunĭ prea marĭ, decăt strigătul, interjecţiunile. Ast-fel dar omul, incăt priveşte primele impresiunĭ, le primeşte ca o fotografie a realităţiĭ, apoĭ de la această fotografie el are incă o percepţiune de gradul al doilea in pătura evolutorie, şi de aci se strecoară in această pătură o impresiune a luĭ ca o generalitate, şi fiind-că pentru această im-

www.dacoromanica.ro

presiune a generalizării, superpusă in pătura cenuşie, se produce acea emoţiune mare a descărcării de energie nervoasă, cuvĕntul, care e semnul de alarmă al acestei emoţiuni, cuvĕntul e totdauna general şi generalizător.

E cu neputinţă de a exprima printr'un cuvĕnt un obiect individual. Ce o să ziceĭ? *masă?* e orĭ-ce masă; *această masă?* e orĭ-ce masă in apropierea căreea mĕ aflu; *această masă cu postav roşu?* e orĭ-ce masă cu postavu roşu care e aproape de mine. Şi in or-ce mod aĭ incerca să individualizezĭ un substantiv n'aĭ putea fisiologiceşte, fiind-că de la prima impresiune ce o primeşte copilul, el nu botează fotografia individuală aşa izolată a acestuĭ obiect, ci botează apercepţiunea, care de la această primă impresie s'a urcat in pătura evolutorie.

www.dacoromanica.ro

Faptul că cuvêntul nu e individual, ci generalizător, e un fapt caracteristic inteligenţiĭ omeneştĭ, şi dacă am putea să reducem toată explicarea noastră la o singură formulă, am zice: ceea-ce a deosebit creeriĭ omeneştĭ de creeriĭ animalelor ; ceea-ce a făcut pe om să vorbiască pe când animalul nu vorbeşte, chiar când imitează sonurile ce le aude, e acea superpunere de o pătură cenuşie evolutorie, care face ca impresiunea apercepută de el să intre in conştiinţa luĭ sub formă de abstracţiune. Prin urmare, originea limbagiuluĭ omenesc e intim legată cu abstracţiunea înăscută in noĭ in aşa chip că totul, fie lumea individuală, fie impresiunea materială izolată, ne conduce spre abstracţiune, spre pătură evolutorie, şi aceasta e cea maĭ pu-

www.dacoromanica.ro

ternică şi cea mai specifică manifestare a naturii omeneşti.

De aci trebue să ne explicăm cum, cu toată mărginirea multor oameni, cu toate tendinţele de apetituri materiale a celor mai mulţi, cu toată această apropiere a omului de animal, totuşi n'a perit nici odată, a progresat pe terenul părţii abstracte, a idealităţii, a ştiinţelor, a artelor, a religiunii şi acum e cu neputinţă ca, cu acest organ al creerilor omeneşti, să fim vreodată duşi inapoi spre vieaţa animalelor. Giaba zic unele cărţi că aşa numitul spirit materialist se va lăţi din ce in ce mai mult in omenire şi că vom fi cotropiţi aşa incât ori-ce tendinţă ideală va fi nulă.

In momentul când s'a creat in omenire peste creerii animalelor pătura cenuşie, cea in plus şi mai rafinată de

www.dacoromanica.ro

cât a animaluluĭ; când ni s'a dat nouĕ putinţa limbagiuluĭ şi a abstracţiuniĭ care prinde in rĕndul al doilea reverberarea primelor impresiĭ in conştiinţă şi o dă sub formă de cuvĕnt, — atuncĭ s'a creat in omenire o concentrare de putere nervoasă sub formă latentă in această parte a creerilor, care e mult maĭ puternică decât tot ce era maĭ nainte.

Dacă o singură gândire e in stare a străfulgera, a produce o consumare de putere ca şi când aĭ fi intrebuinţat o forţă musculară 15, 20 de ore, apoĭ atuncĭ şi tot aşa or-ce satisfacţiune intelectuală e disproporţional mult maĭ energică şi maĭ mare decât or-ce satisfacţiune brutală, materială, sensibilă.

Dacă natura omenească ar fi fost aşa incât impresiunea de gradul ântâĭ, acea

www.dacoromanica.ro

fotografie a senzurilor in prima pătură, să fie cea mai importantă, de mult ar fi remas omenirea in starea animalelor cari n'aŭ ştiinţe, n'aŭ arte, n'aŭ religiune, n'aŭ *ideal*, fiind-că le lipseşte pătura superpusă de ideaţiune. Când s'a produs această pătură s'a produs cu ea cea mai mare energie de emoţiune ce se poate găsi ; şi o emoţiune in această sferă a creerilor petrecută, fie emoţiune pentru cercetări sciinţifice, fie emoţiune religioasă, e de milioane de ori covârşitoare peste ori şi ce impresiune materială. Şi se poate zice, că dacă e ceva nefericit pentru oamenii mărginiţi saŭ dedaţi numai la impresiuni materiale, sunt nefericiţi că le lipseşte conştiinţa măcar de ce insemnează enorma bucurie şi satisfacţiunea desvoltării ideaţiunii. Şi dacă peste tendinţele egoiste ale mo-

www.dacoromanica.ro

mentuluĭ se nasc momente de ideaţiune in uniĭ oamenĭ carĭ trec peste această sferă restrânsă şi se gândesc maĭ abstract, maĭ general, fie pentru timpurile viitoare, fie pentru omenirea intreagă, in proporţia in care el e in stare de a se ridica peste impresia momentuluĭ, in proporţiunea in care cine-va se luptă cu sine şi se gândeşte la generalitate, — in aceiaşĭ proporţiune poate produce ceva care duce maĭ departe cercul in mijlocul căruia se află. Şi, dacă sunt pentru toate corăbiele multe vêsle carĭ staŭ acolo numaĭ pentru a mănţine echilibrul static al corăbieĭ şi nu sunt in stare a o duce maĭ departe; sunt insă căte-va carĭ primesc suflarea vèntuluĭ şi o duc maĭ departe pe mare. Tot aşa şi in omenire sunt indivizĭ foarte numeroşĭ carĭ există numaĭ pentru ca cu acţiunea lor reciprocă

www.dacoromanica.ro

să se mănţie in element din punctul de vedere static al societăţiĭ, dar sunt căţĭva cărora le e dat, ca folosindu-se in mod maĭ energic de puterea ideaţiuniĭ, de acea putere care i-a dat şi limbagiul, să ducă maĭ departe intregul cerc in care trăiesc.

www.dacoromanica.ro

APENDICE

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU

I.

Dacă se află intre Romănĭ un cap bine cumpănit, in care deosebitele facultăţĭ intelectuale să se armonizeze ast-fel in căt una să nu se desvoalte in prejudiţiul celeĭ-l-alte, acest cap este de sigur al d-lui Titu Maiorescu. Acea lege faimoasă a balanţarii organice, descoperită de G. Saint-Hilaire, in virtutea căreia desvoltarea exagerată a unuĭ organ tîraşte după sine o scădere a organelor corespundĕtoare, nu se poate aplica d-sale. Volumul extraordinar al creerului sĕŭ permite fie-căreĭ facultăţĭ sa se ridice la un grad destul de inalt, fără ca aceasta imprejurare să strice echilibrul saŭ să turbure admirabila armonie a interioruluĭ sĕŭ. Alţiĭ s'au ridicat poate maĭ pre sus de dĕnsul in unele privinţe: unul va avea o fantazie maĭ aprinsă şi maĭ colorată, altul o elocinţă maĭ largă şi maĭ abundantă, al treilea o eruditiune specială maĭ profunda orĭ maĭ intinsă; nicĭ unul n'a putut să intruneasca ca d. Maiorescu in persoana sa o varietate maĭ mare de talente şi de aptitudinĭ: scriitor lim-

www.dacoromanica.ro

pede și elegant, erudit profund și variat, advocat de prima forță și orator parlamentar fara rival, el este una din cele mai frumoase podoabe ale publicisticei, baroului și parlamentului nostru. Despre densul am putea zice ca la nașterea sa au asistat toate zînele și ca fie-care i-a facut cate un dar prețios, pe care unele din ele l'au refuzat generațiilor muritorilor.

Nascut in Craiova in anul 1840, d. Maiorescu calca astă-zi pe al 43-lea an al vieții sale. Infățișarea sa virila precum și maturitatea minții sale spun fiecaruia ca d-sa se afla in plenitudinea puterilor sale fisice și sufletești. Ceĭ ce l'au cunoscut inca de mic ar putea să susțină că d-sa n'a fost nici o data copil, atăt de mult atitudinea sa in tot-d'a-una conținută ĕl facea sa se deosebeasca de ceĭ-l-alți camarazĭ ai sĕi. Trasurile feței sale sunt așa de batatoare la ochi, in cât nimeni nu-l poate vedea pentru antĕia oara, fără să remană atins de infățișarea sa distinsa, și nu-l poate uita, daca i s'a intemplat sa se afle cate-va minute in presența sa. Exteriorul seu acuză o structură anatomica solida, capabila de a suporta munca indaratnica și osteneala prelungită, pe cand nobletea manțineriĭ și manierele sale exchize îi atrag simpatia tutulor acelora cu cari imprejurarile l'au pus in contact. Fruntea sa lată are ceva sculptural și este insemnata cu atatea vaĭ și dealuri, cu proeminențe și depresiuni așa de capriționse, in cât un statuar abil numai cu multa

www.dacoromanica.ro

bătaie de cap ar isbuti a o reproduce cu toate numeroasele ei accidenţe. Ochiu'i patrunzetor, dar de ordinar senin, capĕta o vioiciune extraordinara, cănd emoţiunea face sangele sa năvaleasca spre centrele nervoase. Obraji'i sunt plini, nasul de o construcţie particulară, iar bărbia'i puţin lata este inzestrată cu o mişcare aşa de caracteristica, in cat observatorul cel mai superficial nu o poate scăpa din vedere. Intreaga sa fisionomie are ceva ferm, care nu degenereaza in asprime, dar care denota un caracter statornic şi o voinţa capabilă de a urmări pana la sfirşit obiectul dorinţelor sale.

De şi nascut in clasele de mijloc, d. Maiorescu a priimit o educaţie ingrijita şi mai-mai aristocratică. Tatal sĕu, distins profesor de istorie, el trimise de timpuriu la Viena, unde urmă cursurile Academiei Theresiane; de aci trecu la Berlin unde studia filosofia, şi in fine se duse la Paris unde obţinu gradul de licenţiat in drept. Ca student in Berlin, el ţinu, intr'o societate particulara, un şir de conferinţe asupra filosofiei, cari îi meritară laudele şi stima profesorului Trendelenburg. Substanţa acestor conferenţe se afla in cartea sa publicata la Berlin, in anul 1861, sub titlul: *Einiges philosophische in gemeinfasslicher Form* (Puţina filosofie in forma populară), lucrare de merit foarte apreţiata in Germania, zice Angelo de Gubernatis, in al seu *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei.* Intorcĕndu-se in ţara, d. Maiorescu, care se afla in

www.dacoromanica.ro

al 23-lea an al vieţiĭ sale, incepu intr'una din salele Universităţiĭ din Bucureştĭ un şir de prelegerĭ asupra esteticeĭ, cari atraseră asupră 'ĭ atenţiunea junimeĭ studioase. Era primul profesor in România, care cu o cunoştinţă temeinica a obiectuluĭ unea o dicţiune limpede şi elegantă, instructivă şi plina de farmec. Nimenĭ între profesoriĭ noştri nu s'a pătruns şi n'a realizat ca d-sa cunoscutul precept al luĭ Horatius:

Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.

Tot in acel an, d. Maiorescu fu numit de către Eforia scoalelor profesor de filosofie la liceul din Iaşĭ, iar maĭ târziŭ, cu infiinţarea facultăţiĭ de litere in fosta capitala a Moldoveĭ, d-sa trecu ca profesor de aceeaşĭ disciplina in tînĕra universitate de pe malurile Bahluiuluĭ. Succesul de care aŭ fost incoronate proponimentele sale este unic in istoria invĕţămĕntuluĭ nostru. Elegant in dicţiune, limpede in modul sĕu de a presenta noţiunile cele maĭ abstracte, metodic in gândire şi stăpăn pe materia ce preda, el era obiectul admiraţiuniĭ numerosuluĭ public, care asista la lecţiunile sale aşa de instructive şi aşa de interesante. Nicĭ un profesor nu a atras pe băncile auditoriuluĭ sĕŭ un public maĭ variat: dame, tinerime universitară, oamenĭ de lume, mulţĭ chiar din aceia cari nu erau in stare să înţeleaga coprinsul explicaţiilor sale, vencaŭ să asculte pe eminentul profesor care umpluse Iaşiĭ cu

www.dacoromanica.ro

reputația sa. Aceeași afluență se observa mai târziu in anii 1874 și 1875, când d. Maiorescu, ca ministru al Instrucției, incepuse in București conferențele sale asupra logicei. Farmecul ce d-sa exercita asupra studenților sĕĭ era așa de irresistibil, in cat astă-zĭ, după atâți ani, mulți dintr'inșiĭ îĭ afectează gesturile și se silesc a imita modulațiile voceĭ sale. Ca profesor de filosofie și chiar ca conferențiar, d. Maiorescu a avut o predilecție specială pentru logica, cacĭ, după părerea d-sale, aceasta este o știință constituita, pe când cele-l-alte părți ale filosofiei sunt incă științe in formațiune, pline de sisteme contradictorii, de observații necomplete și de neajunsuri de tot felul. A propune niște ipoteze neverificate incă, ar fi a nu ținea seamă de natura invĕțamentuluĭ. Pe de altă parte, filosofia ca știința pura susține unele teorii carĭ formează antipodul principiilor admise de stat. Statul nu poate plati funcționari, cari, de pe inalțimea catedreĭ și sub ocrotirea sa, să caute a dărîma temelia existenței sale, iar profesorul care vorbește contra convingerii sale este nedemn de acest nume. *)

Cu toate acestea, in primiĭ ani aĭ proponimentului sĕu, conformăndu-se cu programa trieniuluĭ nostru universitar, d. Maiorescu tractă logica, psichologia și ethica. Programa cursuluĭ sĕŭ din anul

*) Vezi in *Convorbiri literare*, Anul IV, 1870, Decembre 15, prescurtarea dupa A. Schopenhauer intitulata *Filosofia la Universitate.*

www.dacoromanica.ro

scolar 1865–66 publicată in *Buletinul Instrucțiunii publice* ne dovedește siguranța tactului său in niște materii așa de delicate și metodul său așa de fecund. Tenerul profesor nu se mulțumea a-și expune părerile intr'un mod dogmatic, ci se silea a da studenților un indemn ca sa filosofeze inșiș, ceea ce trebue să fie scopul or caruĭ curs de filosofie. De aceea Schopenhauer zice ca cel mai bun manual modern de filosofie este cu mult inferior unuia din incomparabilele dialoguri ale lui Plato sau uneia din scrierile luĭ Aristoteles.

Pentru ca cetitoriĭ să se convingă de modul cu totul nou cum d. Maiorescu înțelegea facerea unuĭ curs de filosofie la facultate, reproducem aci două părți din programa prelegerilor sale in anul 1865–66.

ANUL I.

PSICHOLOGIA ȘI RELAȚIUNILE EI CU LOGICA.

Introducere: Deosebirea dintre fisiologie și psichologie și puntul de transițiune intre aceste două științe. Preliminarie anthropologice asupra representațiunilor și analiza critică a opiniunilor luĭ Locke și Cabanis in această privință (Locke, *On human understanding*, Book II, și *Elements of natural philosophy*, chap. II; Cabanis, *Rapports de physique et du moral de l'homme*).

www.dacoromanica.ro

Problema fundamentala a ştiinţeĭ ethice: acţiunile sunt rezultatul unei voinţe libere, sau voinţa omuluĭ insa-şi este legata de necesitate? Espunere completa a opiniunilor pro şi contra. (Cicero, *De fato;* Lucianus, *Dialogi mortuorum*, dial. XXX; S. Augustinus, *De libero arbitrio;* Luther, *De servo arbitrio*; Priestley, *The doctrine of philosophical necessity;* Kant, *Kritik der reinen Vernunft* pp. 560—582 şi *Kritik der praktischen Vernunft* pp. 224—231. *)

De insemnat este ca fie care din açeste cursurĭ era insoţit de aplicarĭ practice, carĭ provocaŭ spontaneitatea studentului şi-l făceau sa înţeleagă, inca de la cele d'antaiu lecţiunĭ, imensa importanţa a studiului filosofiei.

Dar reşedinţa d-luĭ Maiorescu in Iaşĭ a fost fecunda şi in alte privinţe. Prin iniţiativa d-sale se forma acolo, in anul 1867, o societate literară intitulata *Junimea*, la care luă parte maĭ toată inteligenţa fostei capitale a Moldoveĭ. Scopul eĭ era de a contracara tendinţele de innovaţiune radicala in limba şi in scriere ale *Societaţiĭ Academice.* Plecand de la principiul necontestat, dar unilateral, ca limba noastra este fiica celeĭ latine, majoritatea acestuĭ corp conchidea ca noĭ trebue sa depărtăm din limba or ce cuvênt a căruĭ latinitate nu se

*) *Buletinul Instrucţiunii publice,* 1865, Noembre, pag. 205, sq.

www.dacoromanica.ro

poate dovedi, şi ast-fel, trecĕnd de la precept la exemplu şi mergĕnd din epuraţiunĭ in epuraţiunĭ din ce in ce maĭ indrăsneţe, ea ajunse a scrie paginĭ cu totul neinţelese pentru marea majoritate a Românilor. Cu alte cuvinte Societatea Academică voia să omoare o limbă viuă pentru ca sa invieze o limbă moartă.

D. V. Alexandri in *Dicţionarul sĕu grotesc* şi d. A. Odobescu cu spirituala sa *listă de bucate* au facut pe mulţĭ inşĭ să riză pe socoteală limbeĭ inventate de societatea Academică. Multă vreme nu se vorbi in Bucureştĭ de cât de *sorbiţiunea de scriblete*, de *vinum perenne de Acidava* şi de alte imposibilităţĭ de felul acesta. Cesar Boliac şi d. Alexandru Odobescu dincoace de Milcov continuau tradiţiunea frumoaseĭ limbe a cronicarilor, a cărţilor sfinte şi a poesieĭ noastre populare. Incolo, tineri şi bĕtrănĭ, invĕţaţi si ignoranţĭ, se intreceaŭ care maĭ de care să vorbească şi să scrie in jargonul născocit de către Academie.

Ceea ce indemna pe Boliac, pe d. V. Alexandri şi pe d. Odobescu să păstreze limba aşa de verde a poporuluĭ era numaĭ un instinct artistic, care, fiind cu totul intim şi nicĭ de cum motivat prin o argumentaţie ştiinţifică, remănea ascuns in inimele d-lor. Contra acesteĭ opoziţiunĭ de sentiment, Academia aducea tot aparatul filologieĭ moderne ca să intemeieze principiul eĭ de innovaţiune in limba, şi trebue să recunoaştem că mulţĭ din noĭ eraŭ fa-

www.dacoromanica.ro

scinaţi de pompa eruditivă, care da atăta prestigiŭ teoriei academice. Singur d. Maiorescu opuse pentru ăntâia oară ştiinţa la ştiinţă şi atacă pe puriştı chiar pe tărîmul, pe care nimenĭ pană la d-sa nu indraznise a-'ı căuta. După o lupta destul de animata in sînul Academieĭ, d. Maiorescu 'şĭ dede demisiunea, pentru cuvĕntul că aceasta nu era indestul de matură spre a respunde inalteĭ sale chiemărĭ. Duşman neimpăcat al „formelor fără coprins," d-sa combătu fară cruţare tot ce i se păru fals in cultura noastră.

„In aparenţă, după statistica formelor din afară, zice d-sa, Româniĭ posed astă-zĭ aproape intreaga civilizaţie occidentală. Avem politica şi stiinţa, avem jurnale şi academiĭ, avem scolı şi literatură, avem musee, conservatoriĭ, avem teatru, avem chiar o constituţiune. Dar in realitate toate acestea sunt producţiunĭ moarte, pretenţiĭ fara fundament, stafiĭ fară trup, iluzii fără adevĕr, şi ast-fel cultura claselor mai inalte ale Romanilor este nula şi fara valoare, şi abisul, ce ne desparte de poporul de jos devine din zi in zi maĭ adănc. Singura clasă reala la noĭ este ţĕranul român, şi realitatea luĭ este suferinţa, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Càcĭ din sudoaroa luĭ zilnică se scot mijloacele materiale pentru susţinerea edificiuluĭ fictiv, ce-'l numim cultura română, şi cu obolul cel din urmă 'l silim a ne plăti pictoriĭ şi muzicanţiĭ noştri, academiciĭ şi atenianiĭ din Bu-

www.dacoromanica.ro

cureşti, premiile ştiinţifice şi literare de pretutindinea, şi, din recunoştinta cel puţin, nu-'i producem nici o singura lucrare, care sa-i inalţe inima şi sa-l faca sa uite pentru un moment mizeria de toate zilele.“ *)

Şi concluzia acestui trist adever este aceasta:

„Prin urmare vom zice: ca este mai bine să nu facem o şcoala de loc, de cat să facem o şcoala rea; mai bine sa nu facem o pinacotecă de loc, de cat sa o facem lipsita de arta frumoasă; mai bine sa nu facem de loc statutele, organizarea, membrii onorari şi neonoraţi ai uneĭ asociaţiuni, de cat sa le facem fara ca spiritul propriu de asociare sa se fi manifestat cu siguranţa in persoanele ce o compun; mai bine sa nu facem de loc academiĭ cu secţiunea filologica, cu secţiunea istorico-archeologică şi cu secţiunea ştiinţelor naturale, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu buletinele pentru elaborate, de cat sa facem toato acestea fara maturitatea ştiinţifica, ce singură le da raţiunea de a fi.

„Căcĭ daca facem alt-fel, atunci producem un şir de forme, ce sunt silite a exista un timp mai mult sau mai puţin lung fara fondul lor propriu. Insa in timpul in care o academie e osândită a exista fara ştiinţă, o asociaţiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă şi o şcoală fără

*) *Critice*, p. 336.

www.dacoromanica.ro

instrucțiune, in acest timp formele se discrediteaza cu totul in opinia publică și intarzie chiar fondul, ce neatarnat de ele s'ar putea produce in viitor și care atunci s'ar sfii de a se imbraca in vestmêntul lor desprețuit.“ *)

Aceasta ura contra aparențelor mincinoase, aceasta aversiune innascuta contra innovațiunilor vatamatoare, facu pe d. Maiorescu sa se declare adversar neimpacat al limbeĭ fabricate de catre Societatea Academica și partean calduros al limbeĭ cronicarilor și a poporului, in care a scris C. Negruzzi, Balcescu, Boleac și Alexandri. In contra afirmariĭ Societațiĭ Academice ca slavonismele și alte streinisme au corupt „frumoasa limba a Latiului“, d-sa dovedi ca ceea ce numim corupțiunea limbeĭ nu este de cat o transformare firească, neaparata, și ca schimbarea continua a cuvintelor este strans legata de modificarea necontenita a coprinsului noțiunilor. „Ceea ce intreține sonurile unui cuvênt in intregimea lor primitiva, zice d. Maiorescu, este conștiința înțelesului lor primitiv. Indata ce inteligența poporuluĭ a modificat acest înțeles primitiv, generalizandu-l și desfacêndu-l de originea lui materiala, viața conservativa a sonurilor s'a stins. De aci in colo ele se prefac, se inmoaie, se corup, se pierd, și din intregul lor primitiv rêman cate-va sonuri reci, drept semne

*) *Ibidem*, p. 339 sq.

www.dacoromanica.ro

pentru noțiunea arbitrara, ce 'și-a format'o poporul. Tot așa la moartea unui organism inceteaza puterile ce 'l au susținut pană aci unitatea organică, și incep a lucra puterile chimice, carî in sensul organismuluĭ descompun și disting, iar in sensul lor compun și crează noui formațiuni cu o vieața noua". *)

Ortografia pe care o recomanda pe atunci *Societatea Academica* este al doilea punt asupra carui-a s'a indreptat spiritul eminamente critic al d-lui Maiorescu. Incă din anul 1866, d-sa scrise o broșură de 152 paginĭ, intitulată *Despre scrierea limbeĭ romane*, in care susținea fonetismul nu pentru inlesnirile ce acest sistem de scriere ne infațișeaza, ci pentru că el este cel maĭ rațional pentru acele popoare carî nu au, ca Englezii și Francezii, o tradițiune ortografică.

Cuvĕntul pe care d. Maiorescu l'a luat de lozincă in polemica sa contra *Societățiĭ Academice* și a majoritațiĭ literaților noștri este *Noua Direcție*. Acest cuvent așa de inofensiv in sine a devenit țipetul de alarmă al vrajmașilor d-lui Maiorescu și drapelul grupuluĭ literar in fruntea căruia se afla d-sa. Ideile fundamentale ale acestui grup se pot resuma in urmatoarele treĭ punte; 1° Pastrarea limbeĭ naționale cu streinismele, carĭ,

*) *Logica*, pag. 21 sq. București. 1876.—*Despre scrierea limbeĭ romane*, p. 146 sqq. Iași, 1866.

www.dacoromanica.ro

prin existența lor indelungată in graiul romanesc, au căpĕtat dreptul de cetățenie; 2° Scrierea fonetica a limbeĭ românești, insă cu litere latine; 3° Lupta crancenă contra negustorilor de vorbe, contra nulităților și chiar mediocrităților poetice, și maĭ cu seama contra acelor literați, carĭ scriau intr'una, cănd n'aveaŭ nicĭ cunoștințe, nicĭ ideĭ proprii. Un șir de articole bine scrise și incă și maĭ bine gănditе, publicate in *Convorbirĭ literare*, aŭ stabilit reputația d-lui Maiorescu de corifeŭ al criticismuluĭ roman și aŭ asigurat triumful ideilor sale literare și limbistice. Mulțamită resunetuluĭ ce vocea sa elocinte gasea in inimele cititorilor revisteĭ Ieșene, mulțĭ tinerĭ necunoscuți pănă atuncĭ se impuseră atențiunii publicului nostru, și trebue să adaugem că laudele ce d. Maiorescu aducea junilor seĭ adepți erau in parte meritate. Neapĕrat, in această straduință continua de a face drum ideilor sale, d. Maiorescu a trecut cate o dată dincolo de ținta la care viza, insă d-sale suntem in mare parte datorĭ dacă noĭ am atins'o. Fonetismul temperat este asta-zĭ ortografia maĭ tutulor Românilar, limba a scapat de valul latinismelor, carĭ amenințaŭ să o cotropească, literații cu fraze sforăitoare dar goale, debitanții de cuvinte fară sens au fost descoperiți și dați in rîsul publicului, mai cu seamă cu acerba critica publicata sub titlul *Beția de cuvinte* din anul 1873.

Pentru ca cititorii să aiba o idee de modul in.

www.dacoromanica.ro

care d. Maiorescu tracteaza cestiunile limbistice şi filologice, ne vom permite a le pune sub ochĭ un pasagiu din articolul seu *Contra neologismelor*, tipărit in *Convorbirĭ literare,* An. 1881, Noembre. In acest articol d. Maiorescu desvolta teza: „Depărtarea *tutulor* cuvintelor slavone din limba română şi inlocuirea lor cu neologisme ar fi o greşală şi o imposibilitate.“ Dupa o argumentare peremptorie. plina de exemple luate din natura intima a limbeı noastre. d-sa incheie cu urmatoarele cuvinte, carĭ ne dovedesc cat de adanc patrunde d-sa in firea lucrurilor:

„Ar fi un sacrilegiu in contra spiritului poetic şi naţional sa inlocuim cuvintele de origine slava prin altele de origine latină in acele poesiı populare sau devenite populare, carı formeaza o parte esenţială din caracterul nostru naţional. Căcı cuvĕntul numaĭ in dicţionarele carturarilor se infaţişeara ca o unitate izolată de cate-va litere impreunate laolaltă, care prin permutarı se pot preface indata in alte unităţı: in realitatea vieţiĭ sufleteşti, cuvĕntul este un complex de inţelesurĭ şi simţirı, carı nu există nicı o data singuratice, ci sunt tot-d'a-una legate cu inţelesurile şi simţirile din alte cuvinte şi alcatuesc ast-fel intre ele ţesatura cea trainică a personalităţiĭ unuı individ ca şi a unuı popor.

„Această ţesatură este maı intinsa sau maı restrînsă, maĭ indesată saŭ maı pe d'asupra, dupa cum este şi firea individuluı: dar tot-d'a-una este imple-

www.dacoromanica.ro

tita din multe ițe ale spiritului omenesc, și din când în când se ivesc încrucișări de fire, cari pot pune în mișcare țesetura întreagă, și cu un simplu cuvent se deschide adăncimea adăncimilor sufletești.“

Deosebit de partea curat limbistică, d. Maiorescu a tractat cestiuni de poetica cu aceeași siguranța de gust și cu aceeași sănătate de judecată ca și cestiunile limbistice. Inca din 1867, d-sa a scris o broșură de o suta de pagini și mai bine asupra *Poesiei Romane*, în care, dupa ce fixeaza condițiunile formale ca și condițiunile ideale ale unei poesii, arata într-u cat poeții noștri au implinit aceste condițiuni. Volumul se incheie cu o mica colecție de poesii alese.

In anul 1874, d-sa aduna o parte insemnata din ideile sale literare și limbistice, împrăștiate în deosebite articule din *Convorbiri literare* și în broșuri anterioare, și le publica sub numele general de *Critice;* iar în anul 1876 resumă o parte din lecțiunile sale asupra logicei într'un volum mic, care este singura logica originală scrisă în limba noastră de la deschiderea școalelor române.

Caracterul general al acestor scrieri este agresiv și destructor, pe alocurea constructiv. Aceasta lucrare i se impunea ca o necesitate, din causa căii viționase în care se aruncaseră mai toți scriitorii noștri. Scrierea limbei devenise în mainile pedanților o știința tot așa de complicată ca scrierea limbei franceze; limba apucase, sub impulsul So-

www.dacoromanica.ro

cietății academice, pe un povirniș care amenința să ne faca neînțeleși in țara noastră și să creeze un dialect pedant și searbăd, care tracta cu un dispreț suveran limba cărților sfinte, a cronicelor și a poesiei populare. Pretențiunile unor șarlatanĭ de literatura ajunsesera până acolo, in cât aceștia, sub masca patriotismului și a naționalității, debitaŭ ideile cele mai necoapte și maĭ eronate, zapăceau mințile și le faceau inaccesibile pentru cultura adevĕrată. In contra acesteĭ tendințe fatale și nihiliste, in domenul limbeĭ și cugetariĭ, se ridică d. Maiorescu cu toata autoritatea talentului și științeĭ sale. Cunoștințele sale multiple și intinse, judecata sa dreaptă ĕĭ puneaŭ la dispositie argumente hotarîtoare pentru stabilirea convingerilor sale. Sub farmecul stiluluĭ sĕŭ limpede, in care ideea se vede ca prin cristalul cel maĭ transparent, tinerimea incepu a vedea că vorbele sunt făcute ca să exprime ideĭ și că limba noastra, așa cum o găsim in gura poporuluĭ, a reo vigoare pe care nu o găsim in limba pedanților. Săgețile sarcasmuluĭ sĕu, intepăturile spiritului sĕŭ aŭ făcut șarlatanilor literarĭ rane așa de adănci, in cât ele nicĭ pană astă-zĭ nu s'au vindecat, și mulți idolĭ ai literilor noastre au fost sfărîmați pentru tot-d'a-una.

www.dacoromanica.ro

II.

Când d. Maiorescu scriea în 1868 interesanta sa broşura *Contra şcoalei Barnuţiu*, nu facea de cât a trece la un alt ordin de idei direcţiunea pe care o dedese deja în ortografie, limbă şi literatura. Aşa numita şcoală Barnuţ voia sa schimbe într'un mod violent şi radical organizaţia noastră politică, socială şi religioasa. Precum societatea academică voia sa ne întoarcă la limba lui Cicero, de asemenea Barnuţiu cerea să ne întoarcem la forma de guvern a Romei antice, să adoptăm religia păgână şi sa introducem legile agrarie a le lui Licinius Stolo şi Tiberius Gracchus. Nu era nici mai mult nici mai puţin de cât o resturnare a edificiului nostru social. D. Maiorescu se afirmă sus şi tare contra acestor tendinţe revoluţionare, care începusera a se arăta la cati-va din elevii reposatului Profesor de la facultatea de drept din Iaşi. Şi aci d. Maiorescu urma acela-şi metod şi continuă acelea-şi principii. D-sa arată falşificarile faptelor din istoria romană făcute de Barnuţiu, probă contradicţiile flagrante ale autorului şi susţinu cu o putere de convingere extraordinara aşezamintele statului nostru social, politic şi religios.

www.dacoromanica.ro

Ast-fel din capul locului, de la primul pas ce facea pe arena politică, d-sa se afirma de conservator al instituțiilor noastre liberale. D-sale nu 'ı au plăcut nicăierı schimbările intempestive, revoluțiile violente. Așa dar locul sèŭ era fixat intre conservatorii moderați saŭ juna dreaptă.

Aci este locul sà ne intrebăm in ce se deosebește conservatismul d-lui Maiorescu de al celor alți conservatorı? I s'a imputat adesea de adversarii sĕi o trădare a claseĭ din care d-sa a eșit și la care d-sa aparține de drept, adica a partidului liberal. N'a fost imputare mai nedreaptă de căt aceasta. In fond, d. Maiorescu este liberal moderat. Cum se face insă că d-sa este campionul cel maĭ ilustru al partiduluĭ contrariu?

Coriferiĭ partiduluĭ conservator au fost necesarmente aruncați aci de forța imprejurarilor. Atăți boierĭ carı se gaseau așa de bine sub regimul regulamentar nu puteau privi cu ochi bunı innovațiunile facute de la 1859 incoace. Prejudițiul educației, prejudițiul de clasa privilegiata, amintirea vremeĭ vechı, in care boierul era tot și ceı-l-alți nimic, faceau pe membrii vechiei noastre aristocrații să se constitue in partid diametralmente opus partidului liberal. Singur d. Maiorescu a intrat nu din causele espuse mai sus, ci din motive de o ordine mai inaltă.

Incă inainte de 1848 se formase la noĭ un partid liberal al căruĭ program era revoluția franceză,

www.dacoromanica.ro

a caruĭ deviză era dărîmarea regulamentuluĭ organic şi inlocuirea lui cu o constituţie liberala in cel maĭ vast sens. Aceştia voiau să reformeze societatea după un ideal abstract, la care ajunge cine-va cu aceea-şĭ inlesnire cu care resolva o regula de treĭ sau o problemă de algebra. Pentru dĕnşiĭ principiul era tot, imprejurarile nimic. Cu acest mod matematic de a construi edificiul social poţi să daĭ aceeaşi constituţie englezuluĭ ca şi indianuluĭ, francezuluĭ ca şi chinezuluĭ. Şi cu toate acestea nu este aşa. Esperienţa istorica a deosebitelor popoare ne dovedeşte că o instituţie sociala saŭ politică nu prinde radăcinĭ pretutindenĭ, şi că a introduce innovaţiunĭ intr'o ţara dupa datele raţiunii pure este a agita lumea fară nicĭ un folos practic pentru dinsa, a impiedica progresul şi a-l face imposibil pentru multa vreme.

Intre aceste douĕ partide doctrinare, din cari una priveşte spre trecut unde vede fericirea ţĕriĭ, cea-l-altă ŏl despreţueşte şi nu caută de căt in viitor, este loc pentru al treilea partid, partidul saŭ şcóla istorica. D. Maiorescu, întemeindu-se pe datele ştiinţeĭ positive, a imbrăţişat cel din urmă mod de a vedea. Şi aci se vede influenţa studiilor sale germane. Grimm este intemeietorul şcoaleĭ istorice pe continent. Din Germania ea a trecut in Franţa unde a găsit un representant illustru in persoana d-luĭ H. Taine. „Un peuple consulté, zice acest scriitor eminent, peut à la rigueur dire la forme du gou-

www.dacoromanica.ro

vernement qui lui plaît, mais non celle dont il a besoin ; il ne le saura qu'à l'usage; il lui faut du temps pour vérifier si sa maison est commode, solide, capable de résister aux intempéries, appropriée à ses moeurs, à ses occupations, à son caractère, à ses singularités, à ses brusqueries. Or, à l'épreuve, nous n'avons jamais été contents de la nôtre: treize fois en quatre-vingts ans, nous l'avons démolie pour la refaire, et nous avons eu beau la refaire, nous n'avons pas encore trouvé celle qui nous convient. Si d'autres peuples ont été plus heureux, si, à l'étranger, plusieurs habitations politiques sont solides et subsistent indéfiniment, c'est qu'elles ont été construites d'une façon particulière, autour d'un noyau primitif et massif, en s'appuyant sur quelque vieil édifice central plusieurs fois raccommodé, mais toujours conservé, élargi par dégrés, approprié par tâtonnements et rallonges aux besoins des habitants. Nulle d'entre elles n'a été bâtie d'un seul coup, sur un patron neuf, et d'après les seules mesures de la raison.... Il s'agit de *découvrir* la constitution d'un peuple, si elle existe, et non de la mettre au voix. A c'est égard, nos préférences seraient vaines ; d'avance la nature et l'histoire ont choisi pour nous ; c'est à nous de nous accommoder à elles, car il est sûr qu'elles ne s'accommoderont pas à nous. La forme sociale et politique dans laquelle un peuple peut entrer et *rester* n'est pas livrée à son

www.dacoromanica.ro

arbitraire, mais détérminée par son caractère et son passé.“ *Les origines de la France contemporaine;* Préface, p. II et III.

In fața scoaleĭ doctrinare, care voește să resoalve toate problemele sociale după regula de treĭ, o asemenea teorie pare reacționară. Și cu toate acestea pretutindenĭ oamenii de simț aŭ imbrățișat'o cu căldură.

In scurt, deviza politică a d-luĭ Maiorescu s'ar putea resuma în următoarele rânduri din cel maĭ eminent istoric al Angliei, una din gloriile cele maĭ scumpe ale partiduluĭ whig: „Să nu te ingrijești de loc de simetrie, ci se ținĭ mult la folos; să nu inlăturĭ o anomalie numaĭ pentru că e anomalie; să nu introducĭ mĕsurĭ nouĭ decât numaĭ când se simte un rĕŭ social, și atuncĭ să le introducĭ potrivit cu trebuința de a stîrpi rĕul; să nu stabilești nicĭ o dată o propoziție maĭ intinsă decât cazul anumit pe care vreĭ să-l remediezĭ“. *)

O asemenea teorie poate părea ângustă pentru teoreticiĭ cu vederĭ micĭ; ea este inatacabilă pentru un adevĕrat om de Stat.

*) To think nothing of symmetry and much of convenience never to remove an anomaly merely because it is an anomaly; never to innovate except when some grievance is felt; never to innovate except so far as to get rid of the grievance; never to lay down any proposition of wider extent than the particular case for whiich it is necessary to provide. T B. Macaulay, *History of England,* Tom. IV, pag. 85 și 86. Ediția Tauchnitz.

www.dacoromanica.ro

Cea d'ăntăiŭ ocasiune, in care d. Maiorescu îşĭ dete pe faţă principiile sale de politică generală, fuse publicarea volumului rĕposatuluĭ Barnuţiu asupra dreptuluĭ public al Romanilor. Ocasiunea era cu atăt maĭ preţioasă pentru junele nostru politic, cu căt Barnuţiu formase in Iaşi o seamă de adepţĭ chiar intre profesoriĭ facultăţiĭ de drept de acolo. Atuncĭ d. Maiorescu publică preţioasa sa broşură *Contra Scoaleĭ Barnuţiu*, unde, intre altele, găsim următorul pasagiŭ ca rĕspuns la afirmaţia că Româniĭ, ca descendenţĭ aĭ Romanilor, trebue sa inprumute instituţiile politice şi sociale ale strămoşilor lor:

„Dar abstrăgĕnd chiar de la această dovadă istorică şi admiţĕnd că dreptul public şi administraţiunea Romanilor eraŭ cele maĭ perfecte, totuşĭ tendinţa de a incepe imbunatăţirea poporuluĭ nostru prin introducerea dreptuluĭ Roman nu este maĭ puţin falsă şi periculoasă. Daca Romaniĭ ceĭ vechĭ au fost virtuoşĭ şi fericiţĭ in statul lor, causa de sigur nu a fost jurisprudenţa lor cea buuă, ci din contra eĭ aŭ fost causa jurisprudenţiĭ celeĭ bune şi aceasta a fost numaĭ efectul virtuţiĭ romane. Faceţĭ ăntăiŭ pe poporul român inteligent şi activ, daţi-ĭ prin şcolĭ bune lumina şi independinţa de caracter a adevĕratuluĭ cetăţean, şi apoĭ forma juridică, după care işĭ va intocmi el relaţiunile sale publice şi private, va veni de la sine şi va fi acomodată stărĭĭ sale de cultură. Dar nu incepeţĭ cu

www.dacoromanica.ro

regulamentare administrativă şi cu constituţiune, căcĭ de când e lumea nu s'a regenerat nicĭ un popor prin legĭ şi prin guverne; ci legile şi guvernele aŭ fost numaĭ espresiunea lăturalnică, resultatul estern al culturei interioare a unuĭ popor, şi a aştepta cultura de la jurisprudenţă şi de la guvern, vrea să zică a resturna ordinea naturală, a introduce spiritul centralisăriĭ şi patronagiuluĭ guvernamental, a lua cetăţeanuluĭ increderea in sine insu-şi, acel preţios *selfgovernement*, care el singur plăteşte maĭ mult de căt toate codificaţiunile publice şi private şi care este unica bază solidă a adevăratei democraţii." *)

Sub scutul acestor idei d. Maiorescu intră in camera conservatoare din an. 1871 şi in anul 1874 ajunse ministru al instrucţiunii publice. Nicĭ un ministru nu a facut maĭ mult de căt dĕnsul să se simţă prezenţa sa. Ca fost profesor de gimnaziŭ şi de universitate, ca om de litere şi cunoscĕtor adănc al plagelor instrucţieĭ noastre, el căută a introduce şcoalele reali spre a da o direcţiune maĭ practică invĕţămĕntuluĭ nostru şi a scăpa societatea de acel proletariat de postulanţĭ cari inţeseză coridoarele autorităţilor. Maĭ mult decat atata: el incercă, ca Bonitz in Austria, o reorganizare completa a invĕţămĕntuluĭ nostru şi redactă

*) Vezi *Contra Scoaleĭ Barnuţiu*, de Titu Maiorescu, pag. 101, 102 şi 103.

www.dacoromanica.ro

un proiect de lege care ajunse in desbaterea Corpurilor legiuitoare; dar opoziția oarbă ce se formase in contră'ĭ aduse caderea sa in anul 1876 și cu dĕnsul căzu și vastul sĕu proiect de reformă a învĕțămĕntuluĭ public. Eșind din minister, d. Maiorescu fu trimis ca ambasador la Berlin, unde conduse negoțierile pentru incheierea unui tractat comercial intre Germania și România. Tactul sĕu așa de sigur pretutindenea nu se desmințì nicĭ in cariera diplomatică. In Berlin lasa simpatii reale si d. Cogălniceanu ĕl considera ca pe cel maĭ abil negoțiator diplomatic al statului român. Dar antipatiile majorității parlamentare el facura sa fie revocat, nu in paguba sa, ci a țĕrii.

III

Astă-zi d. Maiorescu exercită profesiunea de advocat cu un succes din ce in ce crescênd, pe care i-l asigură cunoștințele sale variate, logica strînsa a argumentației și farmecul iresistibil al elocinței sale. Ceea ce caracterizĕ elocința d-luĭ Maiorescu, fie ca advocat, ca bărbat de Stat sau conferențiar, este o obiectivitate filosofica care nu aluneca nicì odata pe povîrnișul personalităților. Stapan pe sine maĭ mult de cât or-care din bărbații noștrii iluștri, el nu se coboară nicì odata la personalităț meschine, chiar dacă adversarii sĕi 'și au permis a-l insulta intr'un mod nedemn; in Cameră atitudinea sa are

www.dacoromanica.ro

ceva măreț care ĕl aseamănă in cât-va cu marele Pericles. Când vorbește știe să dea timbrului sĕŭ toate tonurile potrivite cu ideile saŭ simțimĕntele ce exprimă și să străbata cu o inlesnire particulară toată gama pasiunilor omenești. Frasa sa are ceva lapidăr și ordinea ideilor sale formează un lanț continuu, in care nu lipsește nicĭ un inel. Acțiunea sa nu are nimic din acea frenesie de gesturĭ și de schimbare necontenită a muschilor feței saŭ a atitudineĭ corpuluĭ, care caracterizează pe ceĭ maĭ mulțĭ din oratoriĭ noștri. Nimenĭ nu l'a vĕzut isbind cu pumnul saŭ cu palma tribuna sau banca de unde vorbea. Totul este mĕsurat și cuviincios. Gesticulația sa nobilă dar animată, deplina sa posesiune de sine, inlesnirea cu care îșĭ găsește cuvintele trebuincioase pentru esprimarea gândirilor sale, timbrul plăcut dar viril al vocii sale, perfecta structură a fraselor sale nepremeditate, pun in mirare și incântă pe auditorĭ. Un adversar politic declarat al sĕŭ, auzindu'l pentru ântăia oară vorbind in parlament, nu s'a putut opri de a exclama: „Este cu neputință să vorbească cine-va maĭ bine!"

D. Maiorescu, deosebit de cunoștințele ce posedă in limbile clasice, vorbește și scrie maĭ bine de cât or-care Român limba germană și maniază cu destula inlesnire și corectitudine pe cea franceză Deosebit de aceasta, d-sa înțelege binișor pe cea engleză și știe să se slujească de cărțile italiane. Filosoful sĕŭ favorit este Schopenhauer.

www.dacoromanica.ro

Caracter esențialmente asociabil, el are legătură cu cei mai insemnați oameni ai țării, și, pe de altă parte, adună in salonul său o dată pe septămână pe tinerii cari se ocupă cu literatura, îi îndeamnă la muncă serioasă și îi incurajează când vede intr'înșii talente adevărate. Francheța și justeța observațiilor sale nu are nimic care să vatăme amorul propriu sau să atingă susceptibilități delicate. Din acest cerc au eșit multe scrieri de o valoare reală, și trebue să adaugem că nu rare ori consiliile d-lui Maiorescu au folosit celor mai mulți dintr'înșii.

Angel Demetriescu.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro